

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA**

ELVYRA STANCIKIENĖ

Teisės fakulteto

Magistrantūros iššestinių studijų

Darbo ir socialinio aprūpinimo teisės specializacijos

DSTmis 2-01 grupės studentė

**JAUNIMO UŽIMTUMO TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE IR EUROPOS
SĄJUNGOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Audrius Bitinas

Vilnius, 2014

TURINYS

Contents

ĮVADAS	3
I. UŽIMTUMO SAMPRATA	7
1.1. Užimtumo sąvoka, formos	7
1.2. Nedarbo samprata ir rūšys	14
1.3. Jaunimo apibrėžimo problematika	16
1.4 Jaunimo amžiaus ribos	18
II. JAUNIMO UŽIMTUMO REGULIAVIMO IR SKATINIMO PROBLEMATIKA	24
2.1 Lietuvos jaunimo užimtumo reguliavimo sistema	24
2.2 Užimtumo skatinimo ir didinimo priemonės Lietuvoje	31
2.3 Lietuvos jaunimo užimtumo problemos	43
2.4. Europos Sąjungos jaunimo užimtumo skatinimo ir reguliavimo sistema	45
2.5 Europos Sąjungos jaunimo užimtumo didinimo priemonės ir jaunimo užimtumo problemos	50
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Jaunimo užimtumas – vienas pagrindinių jauno asmens gyvenimo kokybės rodiklių. Jaunimas, kuris susiduria su užimtumo problemomis, patiria ne tik materialių nuostolių, bet dažniausiai pastumia į socialinę degradaciją, pasireiškiančia nusikalstamumu, skurdo padidėjimu, visą tai sudaro neigiamą poveikį bendram šalies vystymuisi.

Norint užtikrinti jaunimo užimtumą ir aktyvų dalyvavimą darbo rinkoje reikia naujų priemonių, kurios šiuo metu yra kuriamos tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje. Statistikos duomenimis, su didžiausiais sunkumais įsitvirtinti darbo rinkoje susiduria būtent jaunimo grupė, kadangi trūksta profesinių įgūdžių, kvalifikacijos neatitikimas darbo rinkos poreikiams, darbdavio nepasitikėjimas jaunu žmogumi, kaip tinkamu darbuotoju.

Jaunimo, kaip ir bet kurios kitos gyventojų grupės, padėtis darbo rinkoje labiausiai priklauso nuo bendros ekonominės situacijos, o konkrečiau nuo bendros paklausos. Bendra (visuminė) paklausa daro įtaką ir jaunimo, ir bendram nedarbo lygiui. Jo mažėjimas sukelia darbo paklausos mažėjimą, o pastarasis – jaunimo ir suaugusiųjų paklausos mažėjimą. Akivaizdu, kad jaunimo nedarbo lygis paprastai yra gerokai aukštesnis ir svyruoja platesnėse ribose negu suaugusiųjų, todėl aktualu yra išsiaiškinti, kas visą tai įtakoja. Darbe norima išanalizuoti, kaip ir kokias strategijas naudoja Lietuva siekiant padidinti ir skatinti jaunimo užimtumą, kokias strategijas ir priemones siūlo Europos Sąjunga.

Temos aktualumas. Jaunimo užimtumo politika yra neatsiejama nuo Europos Sąjungos jaunimo užimtumo politikos ir yra formuojama remiantis Europos Sąjungos nustatytais gairėmis. Tačiau Europos Sąjungos institucijos atlieka tik koordinavimo funkcijas, todėl svarbu išsiaiškinti, kaip jaunimo užimtumo politika yra įgyvendinama valstybėse narėse, koks vaidmuo tenka valstybinėms institucijoms.

Darbo rinka nuolat pasipildo naujomis technologijomis, todėl didelis dėmesys yra skiriamas tų technologijų įsisavinimui. Darbe siekiama išanalizuoti, kokios gali būti priežastys jaunimui, neleidžiantys tinkamai įsitvirtinti darbo rinkoje, siekiama parodyti, kokių priemonių imasi Lietuva norint apsaugoti jaunimą nuo emigracijos ir suteikti savo šalyje tinkamą, pilnavertį, saugų gyvenimą.

Tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje daug dėmesio yra skiriama jaunimo užimtumo didinimui, tai įrodo priimti Europos Jaunimo paktas, Europos Sąjungos jaunimo strategija,

dokumentai, kurie išskėlė jaunimo politiką kaip prioritetinį Europos Sąjungos darbotvarkės tikslą. Remiantis minėtais dokumentais, kartu ir Lisabonos strategija, Europos užimtumo strategija bei Europos Komisijos jaunimo politikos baltosios knygos nuostatomis parengta nacionalinė jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programa¹, kurios tikslas – užtikrinti geresnes jaunimo ekonominio užimtumo galimybes. Taip pat 2013 metais bendru Europos socialinių partnerių, Europos Komisijos ir Europos Sąjungos Tarybai pirmininkaujančios Lietuvos pareiškimu ir verslo, pramonės, prekybos, pramonės ir amatų rūmų atstovų, profesinio rengimo ir mokymo paslaugų teikėjų ir jaunimo atstovų įsipareigojimais buvo sėkmingai pradėtas Europos pameistrystės aljansas², kurio tikslas – gerinti pameistrystės pasiūlymų visoje Europos Sąjungoje kokybę, didinti jų pasiūlą ir keisti požiūrį į mokymąsi pameistrystės būdu. Reaguodama į aljanso veiklos pradžią Europos Taryba 2013 m. spalio mėn. priėmė deklaraciją dėl Europos pameistrystės aljanso, kurioje pripažįstama, kad aukštos kokybės pameistrystė yra veiksminga priemonė perėjimui nuo mokymosi prie darbinės veiklos gerinti. 2014 m. kovo mėn. Europos Taryba priėmė rekomendaciją dėl stažuočių kokybės sistemos, kuria siekiama sudaryti sąlygas stažuotojams saugiomis ir sąžiningomis sąlygomis įgyti itin kokybiškos darbo patirties ir padidinti jų galimybes rasti gerą darbą.

Temos problematika. Ekonomikos krizė padarė poveikį visiems ekonomikos sektoriams: namų ūkiams, įmonėms, darbo vietoms, o labiausiai nukentėjo pažeidžiamiausia darbo jėgos dalis, ne išimtis ir jaunimo grupė. Lietuvoje jaunimas susiduria su ekonominiais ir socialiniais sunkumais, kurie lemia didelį jaunimo nedarbą, mažėjančią darbo motyvaciją, spartėjančius emigracijos procesus. Didžiausia problema - tai sunkumai, su kuriais susiduriama ateinant į darbo rinką pirmą kartą. Todėl darbe svarbu nustatyti, kaip yra sprendžiamos jaunimo užimtumo problemos ir kokiomis priemonėmis yra vadovaujama mažinant jaunimo nedarbą.

Darbo objektas. Jaunimo užimtumo teisinis reguliavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.

Darbo tikslas. Išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.

Darbe keliami tokie uždaviniai:

1. Remiantis šalies ir užsienio autorių moksline literatūra išanalizuoti užimtumo ir nedarbo sąvokas bei apibrėžti jaunimo amžių;

¹ Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programos patvirtinimo, LR Vyriausybės nutarimas, 2010-12-01, Nr. 1715, Žin., 2010, Nr. 142-7299;

² Europos sąjungos tarybos pranešimas delegacijoms dėl Europos pameistrystės aljanso, 2013-10-18; <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014986%202013%20INIT> [žiūrėta internete 2014-03-15];

2. Ištirti jaunimo nedarbą įtakojančius veiksnius;
3. Išanalizuoti Lietuvos užimtumo sistemą, Europos Sąjungos sistemą ir priemones.
4. Atsižvelgiant į ateities perspektyvas, norint, kad jaunimui siūlomos priemonės užimtumui skatinti būtų efektyvios, pateikti rekomendacijas, pasiūlymus, kad priemonės būtų kokybiškai vykdomos.

Naudota literatūra. Siekiant išsamiai išanalizuoti šią temą darbe visų pirma nagrinėjama Lietuvos teisinė literatūra. Analizuojant užimtumo sąvoką darbe remtasi tokių autorių kaip B. Martinkaus ir D. Beržinskienės knyga „Lietuvos gyventojų užimtumo teoriniai aspektai“, A. Pociaus ir M. Damidavičiaus darbu „Darbo rinkos terminai ir sąvokos“. Tuo tarpu analizuojant užimtumo formas buvo vadovautasi autorių V. Česnuitytės ir L. Okunevičiūtės – Neverauskienės knyga „Socialinė politika: integracija į darbo rinką“. Nagrinėjant nedarbo sampratą, nedarbo pasekmes bei rūšys buvo remtasi autorių kolektyvo knyga „Darbo teisė“. Kalbant apie jaunimo sąvoką ir pagrindinius principus buvo vadovautasi autoriaus R. Zuozos darbu „Jaunimo pilietinės iniciatyvos skatinimas Lietuvoje“ ir Europos Komisijos „Baltąja knyga: naujas postūmis Europos jaunimui“. Jaunimo amžiaus ribas bei bruožai buvo nagrinėjami remiantis: R. Žukauskienės knyga „Raidos psichologija: integruotas požiūris“, V. Gudžinskienės knyga V., Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas“, taip pat Lietuvos Respublikos „Jaunimo politikos pagrindų įstatymu“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo.

Nagrinėjant užimtumo skatinimo sistemą, užimtumo skatinimo priemones ir užimtumo problemas buvo vadovautasi: Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymu, Vyriausybės nutarimais, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymu, Europos Sąjungos dokumentais. reglamentais, Europos Komisijos komunikatais ir kitais dokumentais.

Temos atskleidimui analizuojami ne tik Lietuvos teisės aktai, bet ir Europos Sąjungos dokumentai, statistiniai duomenys, moksliniai straipsniai, reglamentai, tokie kaip: Europos Komisijos Komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui, Bendri veiksmai augimui ir užimtumui skatinti. Bendrijos Lisabonos programa, KOM (2005) 330 galutinis, 2005-07-20, Briuselis; Komisijos pranešimas pavasario Europos Vadovų Tarybai, Dirbti kartu augimo ir darbo vietų labui. Nauja Lisabonos strategijos pradžia, KOM (2005) 24 galutinis, 2005-02-02, Briuselis; Europos Komisijos komunikatas, 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, KOM (2010) 2020 galutinis, 2010-03-03, Briuselis; Europos Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, ES Jaunimo Strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atviras koordinavimo metodas,

taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, KOM (2009) 200 galutinis, 2009-04-27, Briuselis; European Commission white paper, A new impetus for European youth, COM (2001) 681 final, 2001-11-21, Brussels; Europos Tarybos išvados dėl jaunimo politikos potencialo maksimalaus išnaudojimo siekiant strategijos „Europa 2020“ tikslų. (2013/C 224/02), 14,15,16 str.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, pagrindiniai du skyriai su poskyriais, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmajame skyriuje yra kalbama apie užimtumo sąvoką, užimtumo formas, nedarbą įtakojančius veiksmus, aptariama nedarbo sąvoka, nedarbo rūšys, trumpai aptariami jaunimo nedarbą įtakoiantys veiksniai. Aptariamos jaunimo amžiaus ribos, jaunimo sąvoka ir bruožai. Analizuojami 22-29 metų jaunimo keliami uždaviniai. Apibendrinti jaunimo, kaip išskirtinės socialinės bei amžiaus grupės, ypatumai.

Antrajame skyriuje nagrinėjama Lietuvos užimtumo sistema, užimtumo skatinimo bei didinimo priemonės, analizuojamos jaunimo nedarbo problemos Lietuvoje, taip pat aptariamos Europos Sąjungos rekomendacijos dėl jaunimo užimtumo didinimo, analizuojama užimtumo sistema, priemonės ir problemos Europos Sąjungoje. Įvardijami jaunimo užimtumo skatinimo aspektai Europos sąjungos dokumentuose bei Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Analizuojami LR jaunimo politikos pagrindų įstatymas, LR užimtumo rėmimo įstatymas, LR Vyriausybės programos, taip pat analizuojamos Europos sąjungos užimtumo didinimo programos ir strategijos.

Darbo metodai. Analizuojant pasirinktą temą bei siekiant pagrindinio darbo tikslo buvo naudojami loginis-analitinis, lyginamasis, lingvistinis, mokslinės literatūros, apibendrinimo, teisinių dokumentų analizė metodai.

Mokslinės literatūros bei teisinių dokumentų analizė svarbi, norint išanalizuoti užimtumo svarbą, užimtumo politiką, priemones, nedarbo sampratą, nedarbo rūšis, taip pat apibrėžti jaunimo amžiaus ribas, požymius.

Lyginamasis metodas darbe pasitelkiamas parodyti, kaip kito jaunimo užimtumo politiką Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį.

Lingvistiniu metodu naudotasi įvardyti tiksliai sąvokų reikšmes.

Loginiu-analitiniu metodu naudotasi apibendrinant išnagrinėtą medžiagą ir pateikiant išvadas.

I. UŽIMTUMO SAMPRATA

1.1. Užimtumo sąvoka, formos

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, įvyko naujų politinių ir ekonominių pertvarkymų, susijusių su ūkio restruktūrizacija, privatizacija, rinkos santykių plėtra ir kitais vidaus bei išorės veiksmis, kurie lėmė nemažą buvusio valstybinio sektoriaus ūkinį nuosmukį, ryškų užimtumo mažėjimą ir nedarbo augimą. Greta ekonominių priemonių, formuojant kardinalius darbo rinkos politikos uždavinius – subalansuoti darbo rinkos pasiūlą ir paklausą, skatinti gyventojų užimtumą, - reikėjo sukurti ir teisinius mechanizmus, užtikrinančius tų uždavinių įgyvendinimą.³

Valstybei persiorientuojant į rinkos ekonomiką, kuri be darbo rinkos negali veikti, keitėsi ir socialistinėje sistemoje egzistavusi visiško gyventojų užimtumo sąvokos samprata. Be to, siekiant numatyti socialines garantijas asmenims, kurie ne dėl nuo jų priklausančių priežasčių negali dirbti ir gauti atlyginimą, 1990 m. gruodžio 13 d. Lietuvoje buvo priimtas vienas iš pirmųjų darbo įstatymų – Gyventojų užimtumo įstatymas⁴.

Vėliau buvo priimta Konstitucija, kiti darbo santykius ir užimtumą reglamentuojantys įstatymai ir įstatymų įgyvendinamieji aktai, o Gyventojų užimtumo įstatymas, padarius jame keletą esminių pakeitimų, 1996 m. vasario 1 d. buvo pavadintas Bedarbių rėmimo įstatymu⁵.

Šis įstatymas atsižvelgiant į nuolat besikeičiančius rinkos ekonomikos ir darbo rinkos poreikius, ES nuostatas ir DK reglamentuojamas normas, ne kartą buvo keičiamas ir papildomas.

Pastaruoju metu sparčiai mažėjant nedarbui, išryškėjo naujos tendencijos – darbo rinkoje vis sunkiau įsitvirtina ilgalaikiai bedarbiai, neįgalieji, nekvalifikuoti ar vyresnio amžiaus, jaunuoliai, kaimo vietovėse gyvenantys asmenys. Darbdaviams vis sunkiau rasti reikiamos kvalifikacijos darbuotojų, tinkamų dirbti atskiruose šalies ūkio sektoriuose.

Darbo rinkos pokyčių tendencijos paskatino parengti ir priimti naująjį Užimtumo rėmimo įstatymą, kuris įsigaliojo nuo 2006 m. rugpjūčio 1 d. ir iš esmės pakeitė Bedarbių rėmimo įstatymą, atverdamas naujas galimybes darbo ieškantiems asmenims ir darbdaviams.⁶

³ Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P., A Davulis T., Maculevičius J., Petrylaitė D., Pranckevičius A., Tiažkijus V., Vėgelis V. Darbo teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008; P.148.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas nepateikia užimtumo apibrėžimo, todėl reikia apžvelgti mokslinę teisės literatūrą, kuriuose yra apibrėžiamos užimtumo interpretuotės. Daugelis autorių užimtumo sąvoką prilygino „darbo ir darbo vietos poreikiui“ ir „pragyvenimo priemonių siekiui“. Autoriaus A. Kotliar teigimu, užimtumas apibrėžiamas santykių tarp žmonių sistema, paremta darbo vietų užpildymu ir nukreipta į šalies ūkio plėtrą. Šiuo atveju užimtumas siejamas tik su gamybos procesu, todėl negali paaiškinti paties proceso įtakos ekonomikai.

Autorius G. Saruchanov teigia, kad besiformuojantys rinkos santykiai sudarė prielaidas naujo, adekvataus rinkos santykiams, institucinio požiūrio formavimuisi, nukreipto užimtumo turiniui pagrįsti, todėl užimtumo sąvoka pasireiškia „kaip visuomenių ekonominių santykių visuma, kurioje dalyvauja asmenys, savo veiklą kreipiantys visuomenei naudingo darbo linkme bei siejantys ja su tam tikra darbo vieta“, jis taip pat teigia, kad užimtumas, tai daugialypė kategorija, pasireiškianti visišku, nevisišku, daliniu funkcionavimu, kuriam būdingas savitas pobūdis, struktūra, formos, tipai ir pan., tai tokia ekonominė kategorija, egzistuojanti visuose ekonominiuose formose ir pasireiškianti per istoriškai susiformavusias užimtumo koncepcijas. Ši kategorija siejama su darbingo amžiaus asmenų veikla kuriant materialines bei dvasines vertybes. Į tai atsižvelgus galima teigti, kad užimtumas, išreikštas visuomeniniais tarpasmeniniais santykiais, nukreiptais darbo kooperacijai ir apibrėžtas konkrečia darbo vieta, atspindi įvairaus laikotarpio ekonomikos vertinimo nuostatas.

Autorius I. Kulincev užimtumą apibrėžia kaip darbingo amžiaus asmenų veiklą, siekiant ją patenkinti asmeninius bei visuomeninius poreikius ir suteikiančią pajamų: tai makroekonominė kategorija, išreiškianti santykį tarp darbingo amžiaus dirbančių asmenų skaičiaus ir bedarbių skaičiaus tam tikrame ekonominiame regione.

Pasak autoriaus B. Dirlingo „užimti gyventojai – tai dirbantys visų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ir organizacijose, įskaitant dirbančius ūkininkų ūkiuose bei atliekantys karinę tarnybą ar esantys įkalinimo įstaigoje. B. Martinkus šiai kategorijai priskiria ir per ataskaitinį laikotarpį nedirbusius dėl ligų, traumų, atostogų, darbo trūkumo, prastovų ir kitų priežasčių, bet nenutraukusius oficialių ryšių su darbovieta“⁷. Taigi žmogus laikomas užimtu ir tuomet, kai jis laikinai nedirba, svarbu, kad jis tam tikru būdu yra susijęs su konkrečia darbo vieta, įmone, įstaiga, organizacija, savo verslu ir kt., todėl valstybės uždavinys ir yra sudaryti sąlygas produktyviam ir laisvai pasirinktam piliečių užimtumui, siekiant įgyvendinti jų teisę į darbą. Teisę į darbą piliečiams numato Lietuvos Respublikos Konstitucija, LR Konstitucijos 48 str. nustato, kad kiekvienas žmogus

⁷ Martinkus B. .Beržinskienė D. Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai. Kaunas. 2005. P. 14-15.

gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju⁸.

Lietuvos teisės literatūroje užimtumo sąvoka apibrėžiama taip: užimtumas – teisėta darbinė žmonių veikla, kuriant materialines vertybes ir teikiant paslaugas, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius, teikianti jiems uždarbį (darbo pajamas)⁹, tai ne tik veikla, bet ir ekonominiai, teisiniai santykiai tarp žmonių, kurie dalyvauja darbo kooperacijoje.

Autorė A. Juozapavičienė užimtumą apibrėžia sekančiais: tai realiojo darbo užmokesčio ir žmonių, sugebančių susirasti darbą, sąryšis. Augant realiajam darbo užmokesčiui, atsiranda vis daugiau žmonių, radusių darbą. Jų būtų dar daugiau, jei tarp nedarbo pašalpos ir realiojo darbo užmokesčio skirtumas būtų didesnis. Be to, dauguma žmonių atsisako dirbti už esamą realųjį užmokestį, nors jie yra darbo jėga ir užregistruoti kaip ieškantys darbo, į šį skaičių įeina ir žmonės, kurie laikinai nedirba, nes keičia darbo vietą. Kiti, įeinantys į darbo jėgos skaičių, tikisi gauti viliojantį pasiūlymą dirbti už didesnę negu vidutinis darbo užmokestį, todėl laukia tokio siūlymo¹⁰.

Analizuojant gyventojų užimtumo sąvoką, išskirtinas valstybės reglamentuotas bei tarptautinius standartus atitinkantis asmenų *amžiaus* ir *darbingumo* kriterijus.

Darbingo amžiaus gyventojai – valstybės įstatymais nustatyto amžiaus žmonės, nepriklausomai nuo jų aktyvumo darbo rinkoje. Dauguma darbingo amžiaus gyventojų yra ekonomiškai aktyvūs. Darbingas amžius griežtai neapibrėžia gyventojų ekonominio aktyvumo, kadangi faktiškai dirba ir kai kurie nedarbingo amžiaus gyventojai (pensininkai, paaugliai).

Darbingas asmenų amžius pagal LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymą yra nuo 16 metų iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus.¹¹

Taip apibrėžtas gyventojų užimtumas kaip savarankiška ekonominė kategorija leidžia atskleisti ir įvertinti ūkyje vykstančių ekonominių bei socialinių procesų pagrįstumą, išryškinti jų dinamiką sąlygojančius veiksnius, tarpusavio priklausomybę, įvertinti valstybės vykdomos socialinės ekonominės politikos efektyvumą.

Apibendrinant užimtumas – tai teisėta darbingo amžiaus asmenų darbinė veikla, paremta ekonominiais ir teisiniais žmonių, dalyvaujančių vertės kūrimo procese santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei suteikianti pajamas, o kartu atspindi bendrą šalies ekonominę būklę.

⁸Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 33-1014.

⁹Damidavičius M., Pocius A. Ir kt. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. – Vilnius: Agora, 1998. P. 104.

¹⁰Martinkus B., Beržinskienė D. Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai. Kaunas. 2005. P.17.

¹¹Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas. 2003 m. gruodžio 16 d. Nr.IX-1904;

Aktualu apžvelgti kokiomis priemonėmis pasireiškia užimtumas: teorijoje išskiriamos keturios **užimtumo formos:**

Darbas sau – tai neapmokamas darbas, kurį namų ūkio nariai dirba šeimos ūkyje ar versle arba atlieka namų ūkio priežiūros darbus. Pažymėtina, kad darbas šeimos ūkyje arba versle apriboja asmenų dalyvavimą integracijos į darbo rinką programose.

Neapmokamas neformalusis darbas – tai neapmokamas darbas giminystės pagrindu, kaimynystėje, bendruomenėje, įvairiuose socialiniuose tinkluose. Laikoma, kad tokiose užimtumo formose dalyvaujantys asmenys neprideda prie bendros visuomenės gerovės kūrimo.

Apmokamas neformalusis darbas – tai gerybės ir paslaugos, pagamintos arba atliktos už piniginį arba nepiniginį apmokėjimą, kuris oficialiai nedeklaruojamas. Taip apmokamas neformalusis užimtumas prisideda prie diferenciacijos mažinimo ir socialinės sanglaudos didinimo visuomenėje, todėl laikomas labiau kooperuojančiu nei išnaudojančiu.

Apmokamas formalusis darbas – tai apmokamas darbas, kurį reglamentuoja valstybės įstatymai. Šiuo užimtumo formos dalyviai yra viena iš socialinės politikos tikslinių grupių, ypač socialiniais rizikos atvejais. Be to, apmokamo formaliojo užimtumo dalyviai bei jų sukurti produktai ir paslaugos yra apskaitomi oficialiosios statistikos¹².

Reikia paminėti, kad yra ir **kitos užimtumo formos**, tokios kaip tipinis užimtumas bei netipinis užimtumas.

Tipinis užimtumas – tai darbas visą darbo laiką pagal darbo sutartį su vienu darbdaviu ilgam (neterminuotam) laikui.¹³ Pagal santykį su darbdaviu – tai apmokamas formalusis užimtumas.

Tipinis užimtumas kartais tapatinamas su *visišku užimtumu* bei vadinamąja „darbo visą gyvenimą“ sistema. Atlantinio socialinės politikos modelio kūrėjas, Didžiosios Britanijos ekonomistas ir reformatorius Viljamas Beveridžas (William Beveridge) apibrėžė, kad *visiškas užimtumas* – tai padėtis darbo rinkoje, kai laisvų darbo vietų yra daugiau nei dirbančiųjų. Teoretiko pastebėjimu, visiškas užimtumas nereiškia konkurencijos, pokyčių, iniciatyvumo arba rizikos išnykimo. Visiško užimtumo situacija susijusi su galimybėmis, o nedarbas visuomet egzistavo, egzistuoja ir egzistuos. Kitaip tariant, V. Beveridžas nedarbą matė kaip sudėtinę tipinio užimtumo dalį, atsirandančią nebūtinai dėl darbo vietų stygiaus.

Ilgą laiką buvo laikomasi nuomonės, kad darbas tipinio užimtumo sąlygomis darbuotojui garantuoja teisių apsaugą bei dalyvavimą socialinės apsaugos schemose, nes tipinis

¹² Česnaitytė V., Okunevičiūtė – Neverauskienė L. Socialinė politika: integracija į darbo rinką. Vilnius 2012. P 25-26.

¹³ Ten pat.

užimtumas siejamas su gerovės valstybe. Vis dėl to ekonominių krizių patirtis parodė, kad neterminuoti darbo sutartis nebėra garantija išsaugoti darbo vietą bei stabilias darbo pajamas.

Kita vertus, tipinio užimtumo modelis ne visuomet tenkina darbuotojus. Paskutiniaisiais dešimtmečiais bendrasis darbo valandų skaičius, praleidžiamas apmokamame formaliajame darbe, nuolat mažėja, nors žmonės paprastai vis dar tikisi gyvenimą susieti su visišku užimtumu. Galima teigti, kad postindustrinėje visuomenėje vieniems – nebėra būtinybė, kitiems – nebėra reali galimybė dalyvauti tipiniame užimtume. Visais atvejais integracijos į darbo rinką galimybes suteikia netipinis užimtumas.¹⁴

Netipinis užimtumas – tai, užimtumas, susijęs su darbo santykiais, skirtingais nuo tipinių darbo santykių.¹⁵ Netipinių užimtumo formų pavyzdžiais gali būti dalinis užimtumas, darbas pagal terminuotąsias darbo sutartis, pagal darbo sutartis be reglamentuotų darbo valandų, pagal žodinę darbo sutartį, nuotolinis darbas ir kt.

Nuo tipinio užimtumo netipinį užimtumą skiria du **pagrindiniai ypatumai**: darbo sutarties trukmė ir specifinis darbo pobūdis (pvz., nuotolinis darbas, nesiejamas su fiksuota darbo vieta).¹⁶

2006 m. paskelbtoje Žaliojoje knygoje „Darbo teisės modernizavimas įgyvendinant 21-ojo amžiaus uždavinius“ (angl. *Modernising labour law to meet the challenges of the 21 st century*)¹⁷ Europos Komisija pastebėjo, kad naujų užimtumo formų atsiradimą lemia ekonominio augimo siekis globalizacijos, žinių ekonomikos plėtros ir senėjančios visuomenės sąlygomis. Žaliojoje knygoje pabrėžta, kad Europoje apie ketvirtis darbo jėgos jau dirba tokiu būdu. Be to, netipinių darbo sutarčių skaičius skiriasi įvairiose socialinėse grupėse, pavyzdžiui, pagal netipines darbo sutartis daugiausia dirba moterys, vyresniojo amžiaus asmenys, jauni darbuotojai. Kitas netipinio užimtumo bruožas – nors naujų užimtumo formų sparčiai daugėja, jos ir toliau įvardijamos kaip netipinės. Be to, laikoma, kad netipinės užimtumo formos yra tipinio užimtumo santykių integracijos rezultatas.

Netipinės užimtumo formos dažnai traktuojamos kaip priemonės darbo rinkos lankstumui plėtoti, ypač valstybėse, kuriose daug dėmesio skiriama užimtumo didinimui. Pavyzdžiui, kai kuriose Pietų Europos valstybėse (Italijoje, Ispanijoje) laikinas užimtumas taikomas siekiant išvengti griežtų neterminuoto darbo reikalavimų.

¹⁴ Česnaitytė V., Okunevičiūtė – Neverauskienė L. Socialinė politika: integracija į darbo rinką. – Vilnius. 2012. P. 27.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Žalioji knyga „Darbo teisės modernizavimas įgyvendinant 21-ojo amžiaus uždavinius“. KOM (2006) 708 Briuselis: Europos Komisija, 2006.11.22. http://ec.europa.eu/green-papers/index_lt.htm [žiūrėta internete 2014-03-01];

Alternatyvūs užimtumo modeliai sudaro galimybę įmonėms didinti savo konkurencingumą, o darbuotojams – kūrybingai panaudoti savo gebėjimus. Kita vertus, socialinės garantijos darbuotojams gali paskatinti darbdavį iš viso nesamdyti darbuotojų, jeigu tos sąlygos pernelyg įpareigoja ir suvaržo darbdavį.

2006 m. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos užimtumo apžvalgoje pastebėta, kad netipinis užimtumas ne visada yra savanoriškas darbuotojų pasirinkimas ir nebūtinai susijęs su integracijos į darbo rinką garantijomis. Dažniausiai jis reiškia užimtumo ir pajamų garantijų nestabilumą. Vis dėl to gyventojai yra labiau linkę rinktis laikinus nedarbus, negu gyvenimą už darbo rinkos ribų ir jeigu tik atsiranda poreikis atitinkantis darbą, jie linkę rinktis šį darbą, net jeigu reikia persikvalifikuoti.¹⁸

„Vis labiau populiarėjančios netipinės užimtumo formos (pvz., nuotolinis darbas ne visą darbo dieną ir pan.) taip pat verčia kalbėti apie suartėjusias socialinės politikos ir užimtumo politikos sritis. Pasak B. Kellerio ir H. Seiferto, pagrindinės užimtumo formos kinta ir netipiniai darbo santykiai įgyja vis daugiau reikšmės lyginant su tradiciniais darbo santykiais. Pastarojo proceso pasekmės vertinamos labai skirtingai: viena vertus, kyla nuogąstavimų, kad šie pasikeitimai pakenks atskiro dirbančio individo socialiniam saugumui, taip pat ir pačiai socialinei apsaugos sistemai. Netipinės darbo santykių formos, pasak B. Kellerio ir H. Seiferto, veikia tiek individualaus lygio apsaugą, tiek visą socialinės apsaugos sistemą, ypač per finansavimo sąlygas. Nepaisant netipinių užimtumo formų plėtros, socialinės apsaugos sistemos vis dar yra orientuotos į samdomą darbą, ypač į tradicinius darbo santykius ir jų finansavimo būdus. Dėl šių priežasčių dirbantys asmenys gali susidurti su sunkumais dėl nedarbo, ligos draudimo, o išeinantys į pensiją – dėl pensijos apsaugos. Netipiniai darbo santykiai per darbo rinką veikia socialinės apsaugos sistemas, todėl kyla poreikis iki tol paprastai atskirtas sritis sujungti į vieną.“¹⁹

Padėtį darbo rinkoje įtakoja valstybės gyventojų užimtumo politika. Svarbiausias jos uždavinys yra išlaikyti kuo didesnę racionalų gyventojų užimtumą.

Vienas iš svarbiausių darbo rinkos politikos tikslų yra **visiškas užimtumas**, t.y. nuolatinis viso darbingo amžiaus arba galinčių ir norinčių dirbti asmenų aprūpinimas darbu. Visišką gyventojų užimtumą įgyvendinti tikriausiai neįmanoma, nes dėl struktūrinių ekonomikos pokyčių ir darbo jėgos judumo (mobilumo) kai kurie asmenys tam tikrą laiką nedirba ieškodami kito darbo ar rinkdamiesi naują darbovietę. Dėl tokių priežasčių nuolatos egzistuoja didesnis ar mažesnis

¹⁸ Česnaitytė V., Okunevičiūtė – Neverauskienė L. Socialinė politika: integracija į darbo rinką. – Vilnius. 2012. P. 28.

¹⁹ Moskvina L., Okunevičiūtė – Neverauskienė L. Aktyvi darbo rinkos politika: Teorija ir praktika. – Vilnius. 2011. P. 11-12.

nedarbas. Visiškas užimtumas nėra padėtis, kai visiškai nėra bedarbių, be to, nėra net galimybės tokią padėtį tiksliai fiksuoti. Tam tikros gyventojų grupės, pavyzdžiui, namų šeimininkės ar senyvo amžiaus žmonės, dažnai nesiregistruoja kaip bedarbiai, nes nesitiki gauti nuolatinį darbą ir neketina jo ieškoti²⁰.

Daugelyje šalių visišku užimtumu paprastai laikomas vadinamasis normalus nedarbo lygis – 3 ar 4 procentai bendrosios darbo jėgos. Lietuvos ekonomistų teoretikų nuomone, visišką užimtumą patiekiamas tada, kai nedarbo lygis neviršija 6 procentų.

Bendrojo asmenų užimtumo atmaina yra **nevisiškas užimtumas** – situacija, kai gamyboje arba paslaugų teikimo sferoje dalyvauja daugiau darbuotojų, nei reikalauja ekonominis ar technologinis būtinumas. Dėl to neracionaliai, neveiksmingai naudojama darbo jėga, mažėja darbo intensyvumas ir našumas. Nevisiškas užimtumas buvo paplitęs vadinamojo visuotinio užimtumo socialistinėje ekonomikoje, kada darbą, kurį sėkmingai galėjo atlikti vienas žmogus, neretai dirbdavo du ar trys darbuotojai.²¹

Pagal tarptautinius standartus skiriamas nevisiškas matomasis, nuslėptasis (nematomasis) ir neoficialus (nelegalus) užimtumas.

Nevisiškas matomasis darbuotojų užimtumas (dažnai vadinamas daliniu nedarbu, o taip užimti darbuotojai – daliniais bedarbiais) yra situacija, kai asmuo dėl darbo trūkumo ar kitų priežasčių ne savo valia dirba mažiau valandų nei numatyta įstatyme (dirba sutrumpintą darbo dieną, savaitę, gauna priverstinių atostogų ir pan.) ir ieško papildomo darbo. Pastebėtina, kad TDO nevisiško (dalinio) užimtumo paplitimą laiko normaliu informacinių technologijų tobulinimo sukeltu reiškiniu.

Nevisišką nuslėptąjį (nematomąjį) darbuotojų užimtumą lemia netinkamas darbo jėgos paskirstymas ir neracionalus jos naudojimas, kai aukštos kvalifikacijos darbuotojai dirba nekvalifikuotą darbą ir nepasiekiamas didžiausias įmanomas darbo našumas, pernelyg išpūstas darbuotojų skaičius, mažos darbuotojų pajamos.

Neoficialus (nelegalus) užimtumas - juridiskai darbo sutartimi ar verslo liudijimu neįforminta darbo veikla, už kurią gaunamos pajamos, bet mokesčiai nemokami arba dalis jų nuslepia.

Kaip matyti užimtumas turi pagrindines keturias formas: darbas sau; neapmokamas neformalusis darbas; apmokamas neformalusis darbas; apmokamas formalusis užimtumas.

²⁰Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P., A Davulis T., Maculevičius J., Petrylaitė D., Pranckevičius A., Tiažkijus V., Vėgelis V. Darbo teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008; P.145

²¹Ten pat.

Išskiriamos ir kitos užimtumo formos, tokios kaip: tipinis užimtumas, netipinis užimtumas, visiškas užimtumas, nevisiškas užimtumas.

Kalbant apie jaunimo užimtumą aktualu išsiaiškinti terminą „darbo rinka“. Dar seniau šis terminas buvo suprantamas kaip vieta, kurioje buvo perkama ir parduodama žmogaus darbo jėga, tačiau šiuolaikiniam pasauliui šis terminas nevisai tinka, kadangi darbo rinka nuolat keičiasi, tobulėja, plečiasi. Labiausiai suprantama forma terminas „darbo rinka“ galėtų reikšti darbo vietų pasiūlos bei paklausos santykius ir jų tarpusavio sureguliovimą.

Darbo rinka ir užimtumas tarpusavyje yra susiję ir yra rinkos ekonomikos bei valstybės socialinės politikos sudedamosios dalys ir dažnai vienas kitą lemiantys veiksniai, darantys įtaką žmogaus socialinei raidai, Europos Sąjunga kelia uždavinį – skatinti sklandžią ir tolygią ekonominės veiklos plėtotę, aukšto lygio užimtumą ir socialinę apsaugą.

Darbo rinkos padėtį įtakoja valstybės gyventojų užimtumo politika, kurios uždavinys yra siekti, kad būtų kuo didesnis gyventojų užimtumas, kad kiekvienam gyventojui būtų sudaryta galimybė užsidirbti pragyvenimui. Užimtumo politika apibūdinama kaip valstybės ekonominių, organizacinių ir teisinių priemonių sistema, kuria siekiama užtikrinti visišką ir racionalų asmenų užimtumą, teisės į darbą įgyvendinimą padedant asmenims įsidarbinti ir suteikiant socialinę apsaugą nuo nedarbo.

Apibendrinant, užimtumas, skirtingai nei darbas, yra ne tik veikla, bet ir teisiniai ir ekonominiai žmonių santykiai, kurie dalyvauja darbo kooperacijoje. Norint padidinti užimtumą, svarbu dėti maksimalias pastangas bedarbių integravimui į darbo rinką, o taip pat mažinti rizikas, dėl kurių išsivystė žmonių bedarbystė.

Pabrėžtina, kad teisinė užimtumo samprata yra gana svarbi tam, kad valstybė, vykdydama užimtumo skatinimo politiką socialinėje sferoje, ja remdamasi galėtų teikti reikiamą paramą asmenims, kurie nelaikomi užimtais.

1.2. Nedarbo samprata ir rūšys

Rinkos ekonomikos sąlygomis reiškiny, kai darbo jėgos pasiūla viršija paklausą, laikomas *nedarbu*. Tai darbingų asmenų, galinčių ir norinčių dirbti, neužimtumas. Pagal tarptautinius standartus statistinė nedarbo sąvoka vartojama kalbant apie asmenis, kurie: a) tyrimo laikotarpiu neturėjo darbo; b) galėjo dirbti; c) aktyviai ieškojo darbo. Šiuos tris rodiklius apibūdinančius kriterijus tikslina 2000 m. rugsėjo 7 d. Europos Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1897/2000 dėl

nedarbo sąvokos apibrėžimo, kurį būtina taikyti visose ES valstybėse narėse atliekant Bendrijos darbo jėgos atrankinį tyrimą ir nustatant nedarbo lygį.²²

Nedarbo, vienos iš opiausių problemų visame pasaulyje, nė viena valstybė iki šiol nėra įveikusi. Pasiekęs tam tikrą kritinį (ekonomistų ir sociologų dar tiksliai neapskaičiuotą) lygį, nedarbas gali sukelti neigiamų ekonominių ir socialinių padarinių valstybei, visuomenei ir atskiriems žmonėms. Pirmiausia dėl nedarbo kenčia šalies ekonomika: mažėja į valstybės, savivaldybių ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą surenkamų įmokų, daugėja privalomuoju socialiniu draudimu neapdraustų asmenų skaičius, dirbantys asmenys turi išlaikyti bedarbius, auga sergamumas ir pirminis neįgalumas, dėl sunkios šeimų materialinės padėties mažėja gimstamumas, sparčiau sensta visuomenė, vis daugiau kvalifikuotos darbo jėgos nuteka į užsienį, gausėja darbo santykius reglamentuojančių aktų pažeidimų, dažniausiai auga nusikalstamumas.

Reikia laiku reaguoti ir įveikti nedarbo padarinius, mažinti jo lygį ir nuspręsti, kokios priemonės galėtų pagerinti gyventojų užimtumą, lengviau žinant šio reiškinių rūšis ir jų specifiką, nedarbą sukėlusias priežastis ir jų trukmę²³.

Skiriamos natūralaus, tekamojo, struktūrinio (technologinio), stagnacinio, sezoninio, nuslėptojo (latentinio) ir kitos nedarbo rūšys (atmainos).²⁴

Natūralus nedarbas – normali, ribotai leistina tų nedarbo formų, kurios išlaiko darbo jėgos rinkos ilgalaikę pusiausvyrą, visuma, apimanti kai kurias kitas nedarbo rūšis. Nedarbas, kurio lygis žemesnis už natūralųjį, laikomas optimaliu nedarbu.²⁵

Tekamasis nedarbas – nuolatinio pobūdžio, bet trumpalaikis nedarbas, atsirandantis tada, kai darbuotojai pagal išsilavinimą ir profesinį pasirengimą atitinka darbdavių reikalavimus, tačiau dėl įvairių priežasčių (netenkina užmokestis ar darbo sąlygos pasikeičia šeiminių aplinkybės ir pan.) savo noru atsisako turimo darbo ir ieško kitos darbo vietos. Tam tikrą laiką renkasi darbą ir asmenys, baigę mokymo įstaigas ir įsidarbinantys pirmą kartą.²⁶

Struktūrinis (technologinis) nedarbas – pasireiškia, kai dėl gamybos struktūros ar technologinių pokyčių (įdiegiama gamybos procesų automatizacija ar kompiuterizacija, uždaromos pasenusios nuostolingos įmonės, mažinama tam tikros produkcijos gamyba, tobulinama valdymo

²² Europos Bendrijų Komisijos Reglamentas (EB) Nr. 1897/2000 įgyvendinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 577/98 dėl darbo jėgos atrankinio tyrimo organizavimo Bendrijoje, *apibrėžiant nedarbo sąvoką*, 2000 m. rugšėjo 7 d.//Europos bendrijų oficialusis leidinys, L 228.18;

²³ Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P., A Davulis T., Maculevičius J., Petrylaitė D., Prancevičius A., Tiažkijus V., Vėgelis V. Darbo teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008; P. 146.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat;

²⁶ Ten pat;

struktūra ir pan.) kai kurių profesijų paklausa sumažėja arba visiškai išnyksta, kitaip tariant, darbuotojų kvalifikacija jau neatitinka naujų reikalavimų, dėl to dalis jų tampa nereikalingi. Suprantama, kad darbdaviams naudingiau brangią darbo jėgą pakeisti naujausia technika, taikyti pažangiausias technologijas.²⁷

Stagnacinis nedarbas – nedarbo rūšis, apimanti tuos darbingus asmenis, kurie dirba nenuolatinį, atsitiktinį darbą. Tokie žmonės po atleidimo ilgą laiką negali rasti darbo, dėl to praranda profesinę kvalifikaciją ir viltį, kartais ir norą vėl įsidarbinti.²⁸

Sezoninis nedarbas – sezoninį nedarbą lemia sezoninių darbų atlikimo laikinumas, reglamentuojamas LR DK 112 straipsnyje. Sezoninis nedarbas dažniausiai egzistuoja statybose, žemės ūkyje, susisiekimo, paslaugų teikimo sferoje.

Nuslėptasis (latentinis) nedarbas – viena iš nevisiško darbuotojų užimtumo formų. Specifinė nuslėpto darbo atmaina – asmenys galintys ir norintys dirbti, tačiau neįsiregistravę darbo biržose, arba asmenys, kurių įsidarbinimo galimybės yra labai menkos todėl jie net nepatenka į bendrą bedarbių skaičių.²⁹

Nedarbas taip pat yra susijęs su daugeliu socialinių problemų, kad ir kokie stiprūs ar silpni būtų priežastiniai ryšiai, negalima teigti, kad visuomenės, kuriuose vyrauja aukštas nedarbo lygis, kartu patiria sunkesnius nusikaltimų padarinius, šeimos instituto nykimą, gyventojai pasižymi prastesne sveikata ir kt. Vertinant šalies mastu nedarbo sąnaudos yra didelės – didėja socialinės apsaugos išlaidos, mažėja mokestinės įplaukos į biudžetą ir socialinį draudimą.

Apibendrinant matyti, kokias problemas sukelia darbo nebuvimas, todėl darytina išvada, kad darbas suteikia žmogaus gyvenimui prasmės. Galimybė, sugebėjimas tinkamai atlikti veiklos užduotis ir teigiamas kompetencijos įvertinimas pakelia savigarbą, o tai padidina žmogaus gerovę.

Skiriamos natūralaus, tekamojo, struktūrinio (technologinio), stagnacinio, sezoninio, nuslėptojo (latentinio) nedarbo rūšys.

1.3. Jaunimo apibrėžimo problematika

Jaunystė kaip amžiaus tarpsnis yra unikalus, sudėtingas sociologiniu, demografiniu požiūriu, nes šio gyvenimo etapo turinį sudaro dviejų skirtingų socialinių statusų – vaiko ir suaugusiojo –

²⁷ Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P., A Davulis T., Maculevičius J., Petrylaitė D., Pranckevičius A., Tiažkijus V., Vėgelis V. Darbo teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008; P. 146.

²⁸ Ten pat;

²⁹ Ten pat;

derinys. Autorė S. Mikulionienė teigia, kad jauno žmogaus amžiaus tarpsnis yra labai atsakingas, nes jaunuoliai prisiima daugumą suaugusiems būdingų vaidmenų asmeniškai apsirėsdami. Pasak autoriaus R. Juraičio, kiekviena nauja karta per savo aktyvaus ir savarankiško gyvenimo laikotarpį turi priimti vis daugiau sprendimų. Dabartinio jaunimo seneliams svarbių sprendimų reikėjo priimti 1-2 per visą gyvenimą, tėvams – 5-6 sprendimus. Autorius pažymi, kad jaunam žmogui, ko gero, teks kas 5-7 metus susidurti su didelėmis ekonominėmis, socialinėmis permainomis, kurios vers priimti daug daugiau svarbių sprendimų, nulemsiančių tolesnį gyvenimo kelią.³⁰

Ekspertai jaunimo grupės išskirtinumą sieja su žmogaus gyvenimo laikotarpiu, kai yra integruojamasi į visuomenę, bręstama, tampama nepriklausomais, bandoma įsitvirtinti darbo rinkoje, kuriama šeima bei socialinė, materialinė padėtis. Visų išvardytų procesų sėkmė labai priklauso nuo jauno žmogaus asmeninių įgimtų savybių ir gebėjimų.

Dėmesį jaunimui, kaip pagrindiniam žmogiškųjų išteklių plėtros šaltiniui, lėmė Europos Sąjungoje ir Lietuvoje vykstantys intensyvūs visuomenės senėjimo ir gimstamumo mažėjimo procesai (Europos Komisija, 2005). Visuomenė sensta dėl mažesnio gimstamumo ir ilgesnio vidutinio amžiaus. Remiantis Eurostato prognozėmis, nuo 2008 m. iki 2060 m., 65-80 metų amžiaus grupės procentas nuo visų Europos Sąjungos gyventojų padidės nuo 17,1 proc., o 15-24 m. amžiaus grupės procentas sumažės iki 25 proc. Štai autorius K. Giannakouris pažymi, kad 2008 m. keturi darbingo amžiaus asmenys (15-64m.) Europos Sąjungoje išlaikė vieną nedarbingą daugiau nei 65 metų asmenį. Spėjama, kad 2060 m. vienam darbingo amžiaus asmeniui teks išlaikyti du pensinio amžiaus žmones. Esant tokiai padėčiai, dabartiniam bei ateities jaunimui kyla uždavinys ne tik sugebėti pasirūpinti savimi, bet ir būti socialiai atsakingam: sugebėti savo indėliu darbo rinkoje išlaikyti kitus Lietuvos gyventojus, kuriems reikalinga socialinė parama.

Taigi jaunimo vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje nuolat didėja. Viena svarbiausių priežasčių – blogėja demografinė padėtis, sparčiai kinta ne tik ekonominės socialinės sąlygos, bet ir šeima, gausėja skyrybų, socialinės rizikos šeimų, o jaunam žmogui keliami vis didesni reikalavimai, kuriuos atliepti gali tik gerą socialinę sveikatą turintis jaunimas.³¹

³⁰ Gudžinskienė V. Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius. 2013.P.18-19.

³¹ Gudžinskienė V. Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius. 2013.P.20.

1.4 Jaunimo amžiaus ribos

Mokslininkų Broom L., Bonjean Ch., Broom D. teigimu amžiaus veiksnys – vienas svarbiausių sociologijos analizėje. Amžius – universali socialinė skirtybė, kuri dažnai lemia ir paaiškina žmogaus elgesį atskirais gyvenimo laikotarpiais. Atsižvelgiant į tai, suprantama, kodėl daugelis ekspertų, dalyvavusių Jaunimo situacijos Lietuvoje tyrime (2004 m.), kalbėdami apie jaunimo išskirtinumą, pirmiausia įvardijo amžiaus ribų apibrėžimą ir tik paskui pateikė kitas išskirtines jaunimo savybes.³²

Mokslinėje literatūroje aptinkame skirtingus žmogaus gyvenimo periodizacijos modelius. Autorės S. Mikulionienės teigimu, tai lemia atitinkami kriterijai, pagal kuriuos žmogaus gyvenimas skirstomas į amžiaus tarpsnius, o ne tik kultūrų, kurioms atstovauja autoriai, įvairovė. Pagrindiniai kriterijai, pasak autorės yra, išsilavinimo įgijimas, išėjimas iš tėvų namų, pirmasis įsidarbinimas, šeimos kūrimas, vaiko gimimas.

Jaunimas pagal žodyną – asmenų grupė, kurios amžius gali būti nuo 14 iki 25 metų, nors dažnai yra apibūdinama, kaip nuo 18 metų.³³

Pasak autoriaus R. Zuozos jaunimas, tai visuomenės narių grupė, kurią sudaro asmenys, gyvenantys asmenybės formavimosi bei perėjimo prie savarankiško gyvenimo visuomenėje laikotarpiu³⁴.

Pagal LR jaunimo politikos pagrindų įstatymą, jaunas žmogus – asmuo nuo 14 iki 29 metų³⁵. Identiškas jauno žmogaus apibrėžimas pateikiamas Vaikų ir jaunimo socializacijos programoje³⁶. Žiūrint iš globalios perspektyvos, pasaulyje jaunimu vadinama 15-24 metų jaunuolių, kurie pereina iš švietimo sistemos į darbo rinką, grupė. Pastebima tendencija, kad šis amžiaus tarpsnis keičiasi į 15-29 metų tarpsnį (*Youth in Europe. A statistical portrait of the lifestyle of young people*, 2009)³⁷.

Jaunimo situacijos tyrime (2004 m.) dalyvavę įvairių sričių ekspertai jaunimo amžiaus ribas apibrėžia skirtingai. Tai daugiausia priklauso nuo jų darbo srities specifikos. Policijos atstovai įvardija, kad viršutinė jaunimo amžiaus riba – 18 metų, kai jaunuolis sulaukia pilnametystės.

³² Gudžinskienė V. Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius. 2013.P.20.

³³ Vikižodynas, jaunimo reikšmė. <http://lt.wiktionary.org/wiki/jaunimas> - [žiūrėta internete 2014-02-22];

³⁴ Zuza R. Jaunimo pilietinės iniciatyvos skatinimas Lietuvoje – Pedagogika. 2000. P. 28.

³⁵ Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas. 2003 m. gruodžio 4 d. Vilnius. Nr. IX-1871.

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo, 2004 m. vasario 23. Vilnius. Nr. 209.

³⁷ Youth in Europe. A statistical portrait of the lifestyle of young people, 2009. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-78-09-920/EN/KS-78-09-920-EN.PDF [žiūrėta internete 2014-03-04].

Psichologai jaunimo amžiaus ribas pateikia nuo 11 iki 25 metų, t.y. atsižvelgdami į žmogaus psichinės asmenybės raidos tarpsnius. Ekspertai iš bendrovių, užsiimančių žmonių įdarbinimų, teigia, kad jų srityje jaunimo ribos apibrėžiamos atsižvelgiant į poreikį darbo rinkoje, taigi daugiausia susiduriama su 20-26 metų amžiaus jaunimu (Sprinter, 2004).

Pagal psichologo D. Levinsono psichosocialinės raidos modelį jauno suaugusiojo gyvenimo tarpsnis prasideda nuo 17 metų ir trunka iki 22 metų. Tada pereinama į suaugusiųjų pasaulį, kuris baigiasi apie 33 metus. Psichologo nuomone, sulaukus tam tikro amžiaus, viena era prasideda, o kita baigiasi. Kiekvienas skirtingo amžiaus žmogus pereina į vieną ar kitą stadiją, bet tas skirtumas – ne daugiau kaip 5-6 metai.³⁸

Jaunimo situacijos tyrime dalyvavęs jaunimas (2004-2007 m.) kaip apatinę amžiaus ribą dažniausiai nurodė 15 metų, kaip viršutinę – 25 metus. Galima teigti, kad jaunimas linkęs sumažinti viršutinę jaunimo amžiaus ribą. Dauguma (87,4 proc.) Jaunimo situacijos tyrimo (2004 m.) apklausoje dalyvavusių 14-29 metų jaunuolių save priskiria jaunimui. Jaunimo grupei save priskiria didžioji dauguma (98,0 proc.) 14-18 metų jaunuolių ir didelė dalis (90,3 proc.) 19-24 metų apklaustųjų. Mažiausiai linkę jaunimui save priskirti 25-29 amžiaus grupės tyrimo dalyviai: net kas ketvirtas asmuo savęs jau nebepriskiria jaunimui (Sprinter, 2004, 2007).³⁹

Atsižvelgiant į skirtingų Lietuvos mokslininkų, tokių kaip: J. Pikūnas, A. Palujanskienė, A. Gučas, D. Levinsonas bei užsienio mokslininkų tokių kaip: B. Newman, D.A. Bestern, A. Clarke-Stewart, Roy, T. K. Strullis, Ch. D. Wickensas, R.C. Atchley, D.E. Papalia, C.J. Camp, R. D. Feldman, pateikiamas jaunimo, jauno suaugusiojo bei subrendusio žmogaus amžiaus ribas bei atskiroms amžiaus grupėms keliamus uždavinius (1 lentelė), teorinėje dalyje aprašomo jaunimo amžiaus ribos nuo 22 iki 29 metų. Šios ribos pasirinktos todėl, kad apatinė riba, apžvelgus įvairius požiūrius, jau apima jauno suaugusiojo gyvenimo tarpsnį, kuriam būdinga ieškoti tapatumo, pasirinkti karjeros kelią, turėti sąmoningo neformalaus ugdymosi poreikį bei ieškoti savo tolesnio gyvenimo stiliaus. Viršutinė amžiaus riba, pasirinkta atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktus, reglamentuojančius jauno žmogaus amžiaus apibrėžimą.⁴⁰

Lentelė. Jaunimo amžiaus ribos ir 22-29 metų jaunimui keliami uždaviniai

³⁸ Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius. 2012. P.59.

³⁹ Gudžinskienė V., Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius, 2013. P. 20.

⁴⁰ Ten pat.

Autoriai	Amžius	22-29 m. jaunimo uždaviniai
J. Pikūnas, A. Palujanskienė (2000);	Pirmasis suaugusiojo amžiaus - 17-33 m.	Įsilieti į socialinę aplinką, ieškoti savo vietos gyvenime remiantis įgytų identitetu: rasti darbą, siekti karjeros, kurti šeimą;
A. Gučas (1990);	Jaunystė: Vyrai - 17-21; Moterys - 16-20; Pirmasis brandos amžius: Vyrai - 22-35; Moterys-21-35;	Susikurti nuosavą gyvenimo stilių, prisitaikyti prie naujų pažiūrų, papročių, pokyčių visuomenėje, susikurti identitetą;
D. Levinson (1977);	Jaunas suaugusysis - 17-22 m; Jauno suaugusiojo antras amžiaus tarpsnis - 22-33 m;	Turėti savo gyvenimo viziją ir stengtis ją įgyvendinti, rasti vyresnį pavyzdį – vadovą, kuris padėtų kurti gyvenimo filosofiją, individualų stilių ir įsitvirtinti profesinės karjeros srityje, rasti gyvenimo partnerį;
B. Newman (1987);	Ankstyvoji paauglystė –12-18 m. Vėlyvoji paauglystė – 18-22 m. Jauno suaugusiojo amžius – 22-34 m;	Gyvenimo stiliaus paieška, susituokti, gimdyti vaikus, dirbti;
D. A. Bestern, A. Clarke – Stewart, E. J. Roy, T. K. Strull, Ch. D. Wickens (1994);	Jaunesnysis paauglys (-ė) - 11-15 m. Vyresnysis paauglys (-ė) – 16-20 m. Jaunas suaugusysis - 20-39 m;	Gebėti priimti moralinius sprendimus, jau būna išsprendęs (- usi) tapatybės klausimą, renkasi darbą, sutuoktinį, gali tapti tėvu/motina;
R. C. Atchley (1975);	Paauglystė - 15-20 m. Jaunas suaugusysis - 20-35 m;	Tirti profesinius savo polinkius, pasirinkti profesiją;
D.E. Pasalia, C.J. Camp, R.D. Feldman (1996);	Jaunas suaugusysis - 20-40 m.	Pasiekama fizinės raidos viršūnė, intelektualiai gebėjimai tampa kompleksiški, kuriama šeima, tampama tėvais, pasirenkamas karjeros kelias, stiprėja tapatybės samprata;

Svarbiausi nepilnamečių nuo 14 iki 18 metų uždaviniai: rasti vyresnį pavyzdį – vadovą, kuris padėtų kurti gyvenimo filosofiją, individualų stilių, įsilieti į socialinę aplinką, prisitaikyti prie naujų pažiūrų, papročių, pokyčių visuomenėje, tirti profesinius savo polinkius, rasti savitą gyvenimo stilių, turėti savo gyvenimo viziją ir stengtis ją įgyvendinti, gebėti priimti moralinius sprendimus.⁴¹

Daugelio jaunimo situacijos tyrimuose dalyvavusių ekspertų nuomone, pagrindinis jaunimo išskirtinumas yra amžius, tačiau tai nėra vienintelis rodiklis jaunimo grupei apibrėžti. Norint įvardyti jaunimą kaip atskirą socialinę grupę, svarbu nagrinėti ir kitus bruožus bei savybes, lemiančias šiuolaikinio jaunimo gebėjimą įsilieti į darbo rinką ir visuomeninį gyvenimą (Sprinter 2004, 2007).⁴²

Pasak A.Vosyliūtės savarankiškumo ir nepriklausomybės siekis, vidiniai prieštaravimai, galimi konfliktai su artimiausia aplinka – tai jaunystės bruožai, kuriuos mąstytojai išvelgė jau nuo seno. Jaunystė, nors ir kritikuojama, visais laikais buvo vertinama teigiamai.

Jaunimo situacijos tyrimo apklausose ir diskusijose dalyvavęs jaunimas kaip pagrindinį bruožą, apibūdinantį jaunimą, nurodė laisvalaikį (19,9 proc.), kurį šiuolaikinis jaunimas linkęs organizuoti bendruomeniškai. Kiti jaunimui, kaip atskirai socialinei grupei, būdingi bruožai: domėjimasis naujovėmis (17,5 proc.), noras gyventi savarankiškai, būti nepriklausomiems (17,0 proc.), aktyvumas, iniciatyvumas (14,8 proc.) (Sprinter, 2004).⁴³

Jaunimo situacijos tyrimo 30 m. ir vyresnio amžiaus dalyviai jaunimą sieja, visų pirma, su mokslo, išsilavinimo siekiu, energija, veržlumu, aktyvumu, linksmybėmis, pramogomis, neatsakingumu, lengvabūdiškumu, naujomis idėjomis, pažanga. Apžvelgus jaunimo bei 30 metų ir vyresnio amžiaus asmenų nuomonę, galima teigti, kad jaunimo grupė yra „nevienalytė“ ir labai įvairi. Skirtingo amžiaus asmenys jaunimo grupei linkę priskirti skirtingus bruožus, tačiau dalis jų sutampa.

Europos Komisijoje Baltojoje knygoje jaunimas apibūdinamas kaip pozityvi Europos kūrimo jėga. Teigiama, kad jaunimui, kaip būsimai ateities darbo jėgai, svarbu suteikti galimybę reikšti savo idėjas ir jas išbandyti.⁴⁴

Europos Komisijos Baltojoje knygoje jaunimui pateikiami **pagrindiniai principai**, kurie jaunam žmogui padėtų įsitvirtinti kintančioje visuomenėje ir įsilieti į konkurencingos, pokyčiams atviros Europos procesus⁴⁵.

⁴¹ Gudžinskienė V., Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius, 2013. P. 21.

⁴² Gudžinskienė V., Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius, 2013. P. 20.

⁴³ Gudžinskienė V., Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius, 2013. P. 22.

⁴⁴ Europos Komisija. Naujas postūmis Europos jaunimui – Baltoji knyga, 2001; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0694:LT:HTML> [žiūrėta, 2014-03-02];

⁴⁵ Ten pat.

Atvirumo principas pateikiamas kaip vienas pagrindinių. Principo esmė – veiksminga informacijos sklaida ir aktyvus visuomenės narių bendravimas su jaunimu, kuris padėtų suprasti Europos mechanizmus bei vykdomą jaunimo politiką.

Dalyvavimo principas skatina konsultacijas su jaunimu, priimant šiai visuomenės grupei svarbius sprendimus. Jaunimas taip pat skatinamas integruotis į visuomenės gyvenimą, tapti visaverčiais bendruomenės nariais.

Atskaitomybės principas – atskaitomybė, kuria remiantis siekiama sukurti ES valstybių narių ir Europos institucijų bendravimo formą, padedančią veiksmingai bendrauti bei bendradarbiauti įgyvendinant jaunimo siekius.

Nuoseklumo principas - atskaitomybės principas glaudžiai susijęs su nuoseklumo principu, nes nuoseklumo principo įgyvendinimas pagrįstas siekiu rengti jaunimui svarbios politikos bendras apžvalgas ir apžvalgas atskirais lygiais, kuriais būtų galima padėti jaunimui, įsikišant įvairioms Europos institucijoms.

Veiksmingumo principas - veiksmingumas suprantamas kaip efektyvus jaunimo ir kitų visuomenės grupių bendradarbiavimas, kai jaunimas suteikia informaciją bei aktyviai deda pastangas, bendraudamas su kitomis visuomenės grupėmis ir taip prisidedamas prie ateities Europos kūrimo. Veiksmingas kūrimo procesas vyksta tuomet, kai visuomenė palankiai reaguoja į jaunimo pastangas ir palaiko jauno žmogaus dalyvavimą. Tik esant abipusiam sutarimui galima tikėtis veiksmingai įgyvendinti principą.⁴⁶

Apibendrinant galima teigti, kad teoriškai jaunimo amžiaus ribos apima jaunos – nuo 14 iki 29 metų – žmones. Praktikoje jauno žmogaus amžiaus ribos dažniausiai apibrėžiamos gyvenimo tarpsniu iki to laiko, kai žmogus įsitvirtina visuomenėje, bręsta, ieško savo gyvenimo kelio. Vieni mokslininkai teigia, kad ta riba ateina baigus mokslus, kiti – kai žmogus sukuria savo gerovę, šeima įsitvirtina darbo rinkoje. Kiekvieno asmens branda ir priimami sprendimai tiesiogiai priklauso nuo jo įgytų kompetencijų, lemiančių perėjimo iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą sudėtingumą bei spartą.

Pažymėtina, kad paties jaunimo ir vyresnių nei 30 metų žmonių požiūris⁴⁷ į jaunimo savybes skiriasi. Akcentuotina, kad jaunimas kaip pagrindinių savybių visiškai nemini mokslo ir išsilavinimo – jį 30 m. ir vyresnio amžiaus įvardija kaip esminę jaunimo savybę. Dažnai jauni žmonės turi bendrų interesų, bruožų bei savybių, kurios kartu su socialine aplinka yra tolesnės šiuolaikinės

⁴⁶ Europos Komisija. Naujas postūmis Europos jaunimui. Baltoji knyga. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0694:LT:HTML>; [žiūrėta internete 2014-03-02];

⁴⁷ Gudžinskienė V., Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija. Vilnius, 2013. P. 22.

asmenybės raidos pagrindas ir kuria atitinkamą jaunimo grupės vaidmenį visuomenėje. Tikėtina, kad socialiniai įgūdžiai yra vienas iš veiksnių, nuo kurio priklauso, kad vieni jaunuoliai lengvai įsilieja į visuomenę, o kitiems tai padaryti labai sunku.

II. JAUNIMO UŽIMTUMO REGULIAVIMO IR SKATINIMO PROBLEMATIKA

2.1 Lietuvos jaunimo užimtumo reguliavimo sistema

Lietuvoje nėra vieno teisės akto, kuris išimtinai reglamentuotų jaunimo užimtumą. Šioje srityje vadovaujamosi jaunimo politiką reglamentuojančiais dokumentais, kurie apima užimtumo sritį. Užimtumo politika Lietuvoje yra vykdoma atsižvelgiant į Europos Sąjungos užimtumo politikos strategines gaires. Lietuvai ruošiantis tapti Europos Sąjungos nare buvo parengta *užimtumo didinimo programa 2001-2004* metams, kuri nustatė užimtumo ir darbo rinkos politikos strategiją, jos prioritetinius tikslus ir priemones, kuriomis buvo siekiama didinti Lietuvos gyventojų užimtumą.⁴⁸

Užimtumo didinimo programos priemonės buvo skirtos pasiekti Europos Sąjungos valstybių vidutinį užimtumo lygį ir užtikrinti visišką užimtumą. Programoje nustatyti įsipareigojimai tiesiogiai susiję su jaunimo užimtumo skatinimu – verslo sąlygų gerinimas, efektyvus žmogiškųjų išteklių panaudojimas, profesinių įgūdžių tobulinimas, pritaikant profesinį mokymą prie darbo rinkos poreikių bei gebėjimų įsitvirtinti darbo rinkoje didinimas. Numatyta didinti jaunimo užimtumo gebėjimus, ypačingai tų jaunų žmonių, kurie tik pradeda savo darbinę veiklą.⁴⁹ Šia nuostata pripažįstama, kad jaunimas yra ta visuomenės grupė, kuri susiduria su sunkumais patenkant į darbo rinką ir joje integruojantis. Integruojantys į Europos Sąjungą Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prisijungė prie valstybių narių užimtumo tarnybų sistemos *EURES*, taip buvo modernizuota ir išplėsta Lietuvos įdarbinimo institucijų veikla, o valstybės gyventojams atsirado galimybė gauti informacijos apie kitų Europos Sąjungos valstybių narių darbo rinkas.⁵⁰

Lietuvai patvirtinus nacionalinę *Lisabonos strategijos įgyvendinimo programą*, jos nuostatose buvo akcentuojamas darbo patrauklumo didinimas jaunimo atžvilgiu, jaunimo integracija į darbo rinką plėtojant įdarbinimo paslaugų infrastruktūrą. Siekiama mažinti jaunimo nedarbą, skatinant jaunimo verslumo įgūdžius, plėtojant neformalųjį švietimą įgyvendinant jaunimo ir su jaunu

⁴⁸ Dėl Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001-2004 metų programos patvirtinimo, LR Vyriausybės nutarimas, 2001-05-08, Nr. 529, Žin., 2001, Nr.40-1404.

<https://www.e-tar.lt/portal/forms/legalAct.html?documentId=TAR.756C3F802274> [žiūrėta internete 2014-03-04].

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ EURES yra Europos Sąjungos valstybių įdarbinimo institucijų tinklas. http://www.ldb.lt/eures/index.aspx?page=/lt/eures_lietuva/eures_lietuva_veiklos_ataskaita/&menu_id=326 [žiūrėta internete 2014-03-04]

dirbančių organizacijų projektus. Numatyta jaunimo darbo centrų plėtra, priemonių, kurios sudarytų sąlygas derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus įgyvendinimas, kokybiškas informavimo mechanizmas, kuriuo nekvalifikuotas jaunimas galėtų sužinoti apie darbo vietas. Siekiama gerinti įvairių profesijų įvaizdį bei sudaryti galimybes atlikti profesinę praktiką studentams, užtikrinant bendradarbiavimą tarp švietimo sistemos ir darbdavių.⁵¹

Pasibaigus *Lisabonos strategijos* įgyvendinimo laikotarpiu nustatyta, kad pasiekti joje numatytų tikslų nepavyko, tačiau jie išliko aktualūs, todėl 2010 m. patvirtintas Lisabonos Strategijos tęsinys strategija „*Europa 2020*“, kuria siekiama pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo. Siekiant įgyvendinti strategijos tikslus buvo parengtas nacionalinės reformų darbotvarkės projektas, kuris apėmė nuostatas, susijusias su jaunimo užimtumu, atliepiančiais iniciatyvai „Judus jaunimas“.

„*Judus jaunimas*“ tai visapusiškas švietimo ir užimtumo politikos iniciatyvų rinkinys, kuris skirtas Europos Sąjungos narių jaunimui. „*Judus jaunimas*“ iniciatyva siekiama pagrindinio tikslo, t.y. gerinti jaunimo švietimo ir įsidarbinimo galimybes bei mažinti jaunimo nedarbo lygį Europos Sąjungoje. Viena iš švietimo ir užimtumo „Judus jaunimas“ elementų yra „*Jaunimo galimybių iniciatyva*“ - pagal šią iniciatyvą 2012 m. ir 2013 m. buvo numatytos priemonės jaunimo nedarbo mažinimui. Jaunimo galimybių iniciatyvos pagrindiniai tikslai: suteikti galimybę vidurinio išsilavinimo neįgijusiems žmonėms grįžti į mokyklą arba įstoti į profesines mokyklas ir įgyti paklausių įgūdžių, suteikti galimybę absolventams įgyti pirmąją darbo patirtį. Ši „jaunimo galimybių iniciatyva“ taikoma jaunimui iki 29 metų amžiaus.⁵² Šios nuostatos numatytos nacionaliniuose dokumentuose, siekiant įgyvendinti Europos Sąjungos tikslus daro tiesioginę įtaką jaunimo užimtumo politikai, prioritetų ir priemonių formavimui nacionaliniame lygmenyje.

Jaunimo užimtumas ir darbas, kaip viena jaunimo politikos sričių Lietuvoje, yra įtvirtintas *Jaunimo politikos pagrindų įstatyme*, kuris nustato jaunimo politikos įgyvendinimo principus, jaunimo politikos įgyvendinimo sritis, įgyvendinimo organizavimą ir valdymą.⁵³ Įstatyme nurodoma, jog jaunimo politika yra įgyvendinama remiantis subsidiarumo principu, kuris reiškia, kad sprendimai jaunimo politikos srityje yra priimami tuo lygmeniu, kuriame yra efektyviausi.⁵⁴ Jaunimo politikos principai ir prioritetai nustatomi nacionaliniame lygmenyje, o didžioji dalis

⁵¹ Dėl Nacionalinės Lietuvos Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008-2010 metų programos patvirtinimo, 2008 m. spalio 1 d. Nr. 1047, Vilnius, [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329187&p_query=&p_tr2=\[žiūrėta internete 2014-03-04\]](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329187&p_query=&p_tr2=[žiūrėta internete 2014-03-04]).

⁵² Tarybos rekomendacija 2013 m. balandžio 22 d. Dėl jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo. <http://www.ldb.lt/jaunimui/naudinga/Puslapiai/Jaunimogarantijos.aspx> [žiūrėta internete 2014-03-04].

⁵³ Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003 m. gruodžio 4 d. Nr. IX – 1871, Žin., 2003, Nr. 119-5406.

⁵⁴ Ten pat.

jaunimo politikos priemonių Lietuvoje formuojamos ir įgyvendinamos vietos lygmenyje, atsižvelgiant į konkrečios teritorijos jaunimo poreikius. Įstatyme nurodoma, kad sprendžiant su jaunimu susijusius klausimus valstybės ir savivaldybių institucijos turi bendradarbiauti ir koordinuoti savo veiksmus šioje srityje bei įtraukti jaunimo organizacijų atstovus.⁵⁵ Įstatymas yra pagrindinis teisės aktas, kurio principais remiantis įgyvendinama jaunimo užimtumo politika Lietuvoje.

Jaunimo užimtumo politikos prioritetai yra apibrėžiami *Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje*.⁵⁶ Vyriausybė programoje įsipareigojo skatinti ir įgyvendinti jaunimo verslumo programas bei didinti galimybes užsiimti individualia veikla, taip siekiant sutrumpinti nedarbo laikotarpius, užtikrinti galimybę ateiti į darbo rinką, tapti darbdaviu, įgyvendinti turimas verslo idėjas bei integruotis darbo rinkoje.⁵⁷ Tuo tikslu parengta *jaunimo verslumo ugdymo programa*⁵⁸ kuria siekiama sukurti efektyvią jaunimo verslumo sistemą, investuoti jaunimo verslumo mokymą bei remti jaunimo kuriamas įmones, taip jauni žmonės galėtų derinti šeimyninius ir profesinius įsipareigojimus. Vyriausybė siekia plėtoti ugdymo įstaigų bei nestacionarių vaikų priežiūros paslaugų tinklą.⁵⁹

Kadangi užimtumas yra susijęs su išsilavinimu, įgūdžiais bei turima kvalifikacija Vyriausybės programoje numatyta skirti dėmesį jaunimui, turinčią specialiųjų poreikių, motyvaciją praradusiems ar iš švietimo sistemos iškritusiems jauniems asmenims. Programoje numatyta imtis priemonių, kuriomis jauni žmonės būtų sugražinami į švietimo sistemą, taip pat taikyti neformalaus ugdymo priemonės. Vyriausybės programoje siekiama daugiau dėmesio skirti neformaliajam jaunimo ugdymui bei formalaus ir neformalaus mokymo suderinamumui.⁶⁰

Kad jaunimas turėtų geresnį profesinį pasirengimą ateidamas į darbo rinką, profesinio švietimo srityje siekiama apjungti profesinio rengimo, darbo biržos mokymo centrų ir mokymosi visą gyvenimą sistemas. Nurodoma, jog profesinio rengimo sistema turi būti tobulinama pritaikant ją prie darbo rinkos poreikių, tai yra, kad profesinio rengimo metu įgyti gebėjimai ir kvalifikacijos

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52, Žin., 2008.Nr. 146-5870.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Dėl Nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008-2012 m. programos patvirtinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 2008 balandžio 2 d., Nr. 339, Žin., 2008, Nr. 46-1728.

⁵⁹ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52, Žin., 2008.Nr. 146-5870;

⁶⁰ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52, Žin., 2008.Nr. 146-5870;

atitiktų darbo jėgos paklausą.⁶¹ Į profesinio rengimo sistemos formavimą turi įsitraukti verslo sektorius, kuris galėtų prisidėti prie ankstyvojo profesinio orientavimo ir geresnės profesinio mokymo kokybės. Nurodoma, kad svarbu modernizuoti aukštojo mokslo sistemą tam, kad efektyvus, prieinamas ir kokybiškas aukštasis mokslas garantuotų jaunų žmonių užimtumą darbo vietose, kuriose reikalaujama aukštos kvalifikacijos ir įgūdžių.⁶² Siekiama plėtoti kokybiškas, informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugas, kurios atitiktų jaunimo poreikius ir nukreiptų jaunimą tinkama linkme renkantis profesiją ir įgyjant kvalifikaciją. Siekiama įgyvendinti regionų plėtros strategiją, kuri skatintų jaunų specialistų darbą mažesniuose miestuose ir prisidėtų prie regioninių skirtumų išlyginimo.⁶³

Vyriausybės programoje numatyta parengti ilgalaikę jaunimo politikos strategiją, suderintą su kitomis politikos sritimis, nustatančią ilgalaikius tikslus, uždavinius ir priemones jiems įgyvendinti nacionaliniame lygmenyje.

Pažymėtina, kad Lietuvai pirmininkaujant Europos Sąjungos Tarybai (2013 m. liepos 1d. – gruodžio 31d.) buvo remtasi strategijos „Europa 2020“ darbotvarke ir Europos semestru, siekiant toliau gilinti ir integruoti bendrąją rinką, taip pat veiksmingu *Susitarimo dėl ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo* įgyvendinimu.⁶⁴

Užimtumo ir socialinės politikos prioritetais buvo laikoma:

- Geresnės užimtumo galimybės – ypatingas dėmesys jaunimui;
- Geresnė darbuotojų apsauga – apimant darbuotojus – migrantus;⁶⁵

Darbą su jaunimu organizuoja valstybės institucijos bei joms pavaldžios įstaigos, o dalyvauja visos su jaunimu veiklą vykdančios organizacijos.⁶⁶

Darbas su jaunimu – ugdomoji veikla, įgyvendinama kartu su jaunais žmonėmis ar jų grupėmis remiantis jų poreikiais, siekiant sudaryti sąlygas jauniems žmonėms įsitraukti į veiklas ir įgalinti juos sąmoningai ir atsakingai kurti asmeninį bei profesinį gyvenimą, tapti aktyviais visuomenės nariais.

⁶¹ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52, Žin., 2008.Nr. 146-5870

⁶² Ten pat.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Europos Komisijos Susitarimas dėl ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo įgyvendinimo. Ataskaita Europos Vadovų Tarybai 2012 m. spalio 18-19 d. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/growth_report_lt.pdf [žiūrėta internete 2014-03-04].

⁶⁵ Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos tarybai programa. 2013 m. liepos 1d., gruodžio 31 d. http://static.eu2013.lt/uploads/documents/Programos/Programa_LT.pdf [žiūrėta internete 2014-03-03].

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;

Darbas su jaunimu vykdomas įvairiomis **formomis ir būdais**:

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuoja pavaldžių institucijų, atsakingų už darbą su jaunimu, veiklą, bendradarbiauja su darbdavių organizacijomis ir profesinėmis sąjungomis, su viešojo ir privataus sektoriaus organizacijomis, savivaldybėmis ir nacionalinio, regioninio ir vietinio lygmens jaunimo organizacijomis.⁶⁷

Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir jos teritorinės darbo biržos vykdo aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, informavimą apie užimtumo rėmimo priemones ir darbo rinkos paslaugas, profesinį informavimą, teikia bendrojo, profesinio ir psichologinio konsultavimo, individualios užimtumo veiklos planavimo, tarpininkavimo įdarbinant paslaugas, nuolat rengia motyvacinius seminarus socialiai pažeidžiamam, nekvalifikuotam, nemotyvuotam jaunimui. Grupių užsiėmimuose jaunuoliai susipažįsta su įvairiomis profesijomis, darbo pasauliu, gali išsiaiškinti problemas bei sunkumus, ribojančius jų motyvaciją bei galimybes susirasti darbą, ugdyti gebėjimus, būtinus integruotis į darbo rinką.

Siekiant padėti jauniems asmenims, registruotiems darbo biržoje, įsitvirtinti darbo rinkoje arba laikinai įsidarbinti, taikoma įdarbinimo subsidijuojant priemonė. Subsidijos darbo užmokesčiui, mokamos darbdaviams įdarbinant jaunus asmenis iki 29 m. amžiaus. Subsidija darbo užmokesčiui mokama iki 6 mėnesių.

Pradedantys darbo veiklą pagal įgytą kvalifikaciją jaunuoliai, dalyvaudami darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėje, gali tiesiogiai darbo vietoje įgyti trūkstamus įgūdžius ar tobulinti juos, o vėliau, tinkamai atlikę jiems pavestas užduotis ir įgiję patirties, jie gali pratęsti sutartį su darbdaviu ir pasibaigus rėmimo laikotarpiui. Darbdaviams, organizuojantiems darbo įgūdžių įgijimo rėmimą ir įdarbinantiems pradedančius darbinę veiklą pagal įgytą kvalifikaciją asmenis, mokama subsidija darbo užmokesčiui ir privalomo valstybinio socialinio draudimo įmokoms iš dalies kompensuoti. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo įgyvendinimo trukmė iki 12 mėnesių, kai įdarbinami pirmą kartą pradedantys darbo veiklą pagal įgytą kvalifikaciją.

Jauniems asmenims iki 29 metų gali būti organizuojamas profesinis mokymas, kurio tikslas – padėti jiems įgyti ar tobulinti kvalifikaciją arba (ir) įgyti kompetencijų pagal formaliojo profesinio mokymo programas, jeigu tai reikalinga įsidarbinti į laisvas darbo vietas, pradėti dirbti savarankiškai ar įspėtiems apie atleidimą iš darbo pasilikti dirbti jų darbovietėse.⁶⁸

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;

Jaunimo darbo centrai, veikiantys Lietuvos darbo biržos sistemoje, teikia informavimo ir konsultavimo paslaugas jaunimui iki 29 metų ir darbdaviams apie padėtį darbo rinkoje ir jos pokyčių prognozes, profesijų pasirinkimą, mokymosi ir studijų galimybes, profesinį mokymą, kvalifikacijas, savarankiško užimtumo organizavimą, verslumo pagrindus ir kt. Taip pat organizuoja informacinius ir mokomuosius užsiėmimus jauniems bedarbiams, jaunimo darbo muges pagal darbdavių pageidavimus, motyvacinius užsiėmimus nemotyvuotiems, nekvalifikuotiems, socialinę atskirtį patiriantiems jauniems asmenims.⁶⁹

EURES (užimtumo tarnybų bendradarbiavimo tinklas), veikiantis Lietuvos darbo biržos sistemoje, teikia informaciją laisvo asmenų judėjimo srityje. EURES biurai konsultuoja darbo biržoje registruotus ir neregistruotus jaunos asmenis individualiai, grupėmis, tiesiogiai ar nuotoliniu būdu, teikia informaciją apie laisvas darbo vietas, kandidatams keliamus reikalavimus, apie darbo paiešką, apie stažuotes ir pameistrystės galimybes, ir prireikus, stažuotojų ir pameistrių įdarbinimo klausimais Europos Sąjungos, Europos ekonominės erdvės šalyse narėse.⁷⁰

Jaunimo metodinė taryba - tai visuomeniniais pagrindais veikiantis kolegialus organas, kurio teikiami sprendimai, pasiūlymai yra patariamojo, rekomendacinio pobūdžio Lietuvos darbo biržai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teritorinėms darbo biržoms ir jų struktūriniais padaliniais – jaunimo darbo centrams. Jaunimo metodinės tarybos tikslas – skatinti užimtumo ir jaunimo politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų bendradarbiavimą bei jaunimo dalyvavimą, rengiant ir įgyvendinant programas ir priemones, padedančias jaunimui sėkmingai integruotis į darbo rinką, užtikrinant teritorinių darbo biržų teikiamų paslaugų prieinamumą, atitikimą įvairių jaunimo grupių poreikiams.⁷¹

Siekiant padidinti studijuojančio jaunimo ir aukštojo mokslo kvalifikaciją įgijusių jaunų specialistų įsidarbinimo galimybes bei padėti potencialiems darbdaviams greičiau surasti tinkamus darbuotojus, veikia aukštos kvalifikacijos specialistų duomenų bazė „Talentų bankas“.

Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Jaunimo reikalų departamentas) rengia ir įgyvendina valstybės jaunimo politikos programas ir priemones, analizuoja jaunimo, jaunimo organizacijų ir su jaunu dirbančių organizacijų būklę Lietuvoje. Jaunimo reikalų departamentas siekia įgyvendinti jaunimo politiką Lietuvoje, vykdamas bei plėtojant priemones jaunimo situacijai gerinti, stiprinti jaunimo nevyriausybinį sektorių, skatinti jaunos

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Ten pat.

žmones dalyvauti jaunimo veikloje, užtikrinti nacionalinės jaunimo politikos atstovavimą tarptautiniu lygiu.⁷²

Atviri jaunimo centrai ir atviros jaunimo erdvės vykdo atvirą darbą su mažiau galimybių turinčiu jaunimu nuo 14 iki 29 metų, teikiant socialines, pedagogines ir psichologines paslaugas. Prioritetas skiriamas neaktyviems NEET (nedirbantis, nesimokantis ir profesiniame mokyme nedalyvaujantis jaunimas), siekiant užtikrinti sklandų perėjimą į švietimo sistemą ar darbo rinką. Viena iš šiuo metu veikiančių atvirų jaunimo centrų Lietuvoje funkcijų yra susijusi su jaunimo užimtumo didinimu, taigi atviri jaunimo centrai gali netiesiogiai dirbti didinant darbinį jaunimo užimtumą.⁷³

Siekiant sudaryti sąlygas jauniems žmonėms dalyvauti savanoriškoje veikloje ir įgyti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų ir darbo patirties, taip padedant jiems pasirinkti profesiją, (re) integruotis į formaliojo švietimo sistemą ir (arba) į darbo rinką, ypatingą prioritetą skiriant neaktyviems NEET (nedirbantis, nesimokantis ir profesiniame mokyme nedalyvaujantis jaunimas) įgyvendinama Nacionalinė jaunimo savanoriškos veiklos programa. Ne mažiau kaip 85 procentai programoje dalyvaujančių jaunų žmonių įgis papildomų ir (arba) patobulins turimus darbo įgūdžius, asmenines ir socialines kompetencijas.

Švietimo ir mokslo ministerija siekdama didinti darbo jėgos kvalifikacijos atitiktį darbo rinkos reikmėms, reaguoti į esamą jaunimo nedarbo situaciją, padėti žmonėms greičiau reaguoti į pokyčius darbo rinkoje, atpažinti savo privalumus ir jais pasinaudoti ieškant darbo, gebėti savarankiškai valdyti karjerą, rinktis perspektyvesnes karjeros kryptis, savarankiškai kurti verslą ir savo darbo vietą, numato modernizuoti profesinį mokymą ir tobulinti studijų turinį ir procesą: derinti studijų mokymo programų pasiūlą prie darbdavių ir regionų ūkio poreikių, sudaryti sąlygas besimokantiems ir absolventams įgyti daugiau praktinių įgūdžių realiose darbo vietose, plėtoti švietimo sistemoje teikiamas profesinio orientavimo (karjeros) paslaugas⁷⁴.

Apibendrinant, pažymėtina, kad jaunimo politikos pagrindų įstatyme ir Vyriausybės programoje apibrėžiami pagrindiniai jaunimo užimtumo politikos tikslai ir nurodomi uždaviniai, kuriuos įgyvendinant būtų pasiektas jaunimo užimtumas. Vyriausybės programoje įtvirtintos nuostatos perkeltos į *ilgalaikę jaunimo politikos plėtros programą 2011-2019 metams*⁷⁵, kuri apima ir nagrinėtų Europos Sąjungos dokumentų nuostatas. Kaip matyti darbas su jaunimu yra vykdomas

⁷² Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programos patvirtinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. 2010 gruodžio 1 d. Nr. 1715, Žin., 2010, nr. 142-7299.

įvairiomis formomis ir būdais, o Lietuvos institucijos atlieka funkcijas susijusias su jaunimo užimtumo skatinimu.

2.2 Užimtumo skatinimo ir didinimo priemonės Lietuvoje

Užimtumo priemonės yra vienas pagrindinių socialinės politikos klausimų. Milijonams žmonių darbas yra vienas svarbiausių, o kartais ir vienintelis pajamų šaltinis. Kartu darbas sudaro socialinio funkcionavimo ir savęs vertinimo pagrindą. Asmenys, neturintys darbo, gali patirti sunkių padarinių ne tik materialine, bet ir moraline prasme: atsiranda didesnė tikimybė patirti skurdą, grėsmė prarasti vertės jausmą, demoralizacija ir kt. Natūralu, kad kai kurios gyventojų grupės labiau patiria atskirties riziką.

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas nustato ieškančių darbo asmenų užimtumo rėmimo sistemos teisinius pagrindus, jos tikslą, uždavinius, užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių institucijų funkcijas, užimtumo rėmimo priemones ir jų įgyvendinimo organizavimą bei finansavimą⁷⁶.

Siekiant įgyvendinti užimtumo skatinimo sistemos tikslus ir uždavinius, Užimtumo rėmimo įstatymas numato tokias priemones kaip: 1) užimtumo rėmimo bendrosios paslaugos, 2) aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, 3) užimtumo skatinimo programos.⁷⁷

Pradedant nuo užimtumo skatinimo bendrųjų paslaugų, tai šios priemonės tikslas yra padėti ieškantiems darbo asmenims planuoti profesinę karjerą, susirasti tinkamą darbą ir įsidarbinti, o darbdaviams – pasirūpinti darbuotojais. Šių paslaugų teikimo principus, tikslus ir rūšis nustato LR Užimtumo rėmimo įstatymas, užimtumo skatinimo bendrasias paslaugas, numatytas Užimtumo rėmimo 17 str., sudaro informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas įdarbinat ir užimtumo skatinimo individualios veiklos planavimas.⁷⁸

Informavimas - informavimo paslaugų tikslas yra padėti ieškantiems darbo asmenims susirasti darbą ar įgyti paklausių darbo rinkoje profesinių žinių. Šios rūšies paslaugos yra: *informavimas apie darbo rinką* (yra teikiama informacija apie padėtį darbo rinkoje ir numatomus jos pokyčius, laisvas darbo vietas ir reikalavimus pretendentams, aktyvios darbo rinkos politikos

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas, Valstybės žinios 2006-06-30, Nr. 73-2762 ;

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Ten pat.

priemonės ir dalyvavimo jose sąlygas) ir *profesinis informavimas* (tai informacija apie profesinį mokymą, studijas, kvalifikacijų paklausą, profesijos pasirinkimą ir reikalavimų teikimą).⁷⁹

Informacija tai žinios apie faktus, įvykius, procesus, idėjas, sąvokas ir kitus objektus, kuriuos kuriame nors kontekste turi kokią nors prasmę. Tinkamas informavimas padeda žmogui teisingai elgtis, padeda atlikti teisingai bet kokius veiksmus, tai savotiškas nukreipimas kažkuriam žmogaus elgesiui bei įgijimas papildomų žinių.

Konsultavimas - konsultavimo paslaugos teikiamos siekiant padidinti ieškančių darbo asmenų motyvaciją įsidarbinti ar mokytis, pasirinkti profesiją ir planuoti profesinę karjerą, atsižvelgiant į asmenines savybes ir darbo rinkos poreikius. Konsultavimo paslaugas sudaro *bendrasis konsultavimas* ir *profesinis konsultavimas*.

Bendrasis konsultavimas – individualių asmens poreikių ir profesinių galimybių darbo rinkoje išsiaiškinimas ir aptarimas, pagalba pasirengti konkuruoti darbo rinkoje, pasirinkti aktyvios darbo rinkos politikos priemonės ir kitas užimtumo skatinimo bendrąsias paslaugas, sudaryti individualų įsidarbinimo planą.

Profesinis konsultavimas – asmens gebėjimų ir savybių, profesinio kryptingumo, tinkamumo įgyti profesiją ar persikvalifikuoti įvertinimas, motyvavimas ir skatinimas mokytis ar dirbti, psichologinis konsultavimas ir švietimas, pagalba priimti sprendimą, dalyvauti psichologinės, profesinės reabilitacijos ir socialinės adaptacijos priemonėse. Profesinis konsultavimas teikiamas visiems besikreipiantiems darbo ieškantiems asmenims, turintiems problemų dėl profesijos pasirinkimo, įsidarbinimo galimybių. Konsultavimo paslaugos ieškantiems darbo asmenims, atsižvelgiant į konsultuojamųjų asmenines savybes ir polinkius bei darbo rinkos poreikius, gali būti teikiamos individualiai ar grupėms, kitomis įvairiomis formomis.

Jei ieškančiam darbo asmeniui reikalingas profesinis informavimas ir profesinis konsultavimas, tai Lietuvoje teritorinė darbo birža suderina konsultavimo grafiką ir šių paslaugų teikimo sąlygas. Kaip žinia, kad informaciją apie darbo rinką teikia teritorinės darbo biržos, kaip ir bendrojo konsultavimo paslaugas visiems besikreipiantiems darbo ieškantiems asmenims teikia taip pat teritorinės darbo biržos.

Tarpininkavimas įdarbinat – dar viena užimtumo skatinimo priemonė. Tarpininkavimo įdarbinant paslaugos tikslas taip pat padėti darbo biržoje įregistruotiems ir apskaitomiems ieškantiems darbo asmenims susirasti tinkamą darbą, o darbdaviams – apsirūpinti tinkamais

⁷⁹ I. Nekrošius „Darbo teisė“, P – 160-161, Vilnius 2008;

darbuotojais. Šios paslaugos asmenims teikiamos įvertinus aptarnaujamos teritorijos darbo rinkos padėtį ir poreikius. Įregistruotiems ieškantiems darbo asmenims teritorinė darbo birža teikia informaciją apie esamas laisvas darbo vietas, padeda parengti reikalingus dokumentus, siūlo darbą, atitinkantį asmenų profesinį pasirengimą, darbinės veiklos praktiką, sveikatos būklę. Be šių profesinių ir asmeninių reikalavimų, nustatytos ir kelionės iš gyvenamosios vietos į darbą sąlygos.

Užimtumo skatinimo individualios veiklos planavimas - bedarbiams, įsiregistravusiems teritorinėse darbo biržose yra per tam tikrą laiką sudaromi individualūs planai, kuriuose nurodomi bedarbio ir darbo biržos įsipareigojimai dėl aktyvios darbo rinkos politikos priemonių bedarbiui taikymo ir jo dalyvavimo ES struktūrinių fondų projektuose siekiant užimtumo⁸⁰.

Užimtumo rėmimo įstatymas numato aktyvios darbo rinkos politikos priemones, kurias įgyvendina Lietuvos darbo birža:

Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas – šios kategorijos asmenų profesinį mokymą reglamentuoja Užimtumo rėmimo įstatymo 23 str.⁸¹, Profesinio mokymo įstatymas ir šių įstatymų pagrindu – 2006 m. liepos 31 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-225 patvirtintas bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų siuntimo mokytis pagal profesinio mokymo programas sąlygų ir tvarkos aprašas.⁸²

Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalus švietimas – šios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės reglamentuoja Užimtumo rėmimo įstatymo 24 str., Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas ir 2006 m. rugpjūčio 4 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-229 patvirtintas Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalaus švietimo organizavimo, vykdymo sąlygų ir tvarkos aprašas.⁸³

Remiamasis įdarbinimas – viena iš perspektyvių aktyvios darbo rinkos politikos rūšių. Jo esmė – darbo birža padeda ieškančiam asmeniui per minimalų laikotarpį surasti tinkamą darbą ir sutrumpina asmens nedarbo periodą. Užimtumo rėmimo įstatymo 25 str. numatytos šios remiamojo įdarbinimo priemonės: 1) įdarbinimas subsidijuojant; 2) darbo įgūdžių įgijimo skatinimas; 3) viešieji darbai. Ieškantiems darbo asmenims vienu metu gali būti taikoma tik viena iš remiamojo įdarbinimo priemonių.⁸⁴

⁸⁰ Nekrošius I., Petrylaitė D. Darbo teisė. Vilnius, 2008. P. 162.

⁸¹ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. 2006-06-15, Nr. X-694, Vilnius;

⁸² Valstybės žinios, 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627;

⁸³ Valstybės žinios, 2006, Nr. 88-3477;

⁸⁴ Nekrošius I., Petrylaitė D. Darbo teisė. Vilnius, 2008. P. 162.

Parama darbo vietoms steigti – viena iš svarbiausių užimtumo didinimo ir nedarbo mažinimo politikos įgyvendinimo krypčių – darbo vietų steigimas, kurį lemia valstybės sukurta ekonominio ir finansinio skatinimo sistema.

Darbo vietos įsteigimas – materialinių ir teisinių sąlygų naujai darbo vietai sukurti sudarydamas ir teritorinėje darbo biržoje įregistruoto asmens įdarbinimas į sukurta darbo vieta.

Darbo vietoms įsteigti Užimtumo rėmimo įstatymo 29 str. yra numatyta tokia teikiama parama: a) darbo vietų steigimo subsidijavimas; b) vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas; c) savarankiško užimtumo skatinimas.

Užimtumo rėmimo įstatymas numato užimtumo skatinimo programas, kurios padeda bedarbiams sėkmingiau konkuruoti darbo rinkoje. Užimtumo rėmimo įst. 34 str. abstrakčiai nurodomos tik šios užimtumo skatinimo programų rūšys: a) nedarbo prevencijos; b) teritorinio užimtumo skatinimo; c) gyventojų teritorinio mobilumo (judumo) skatinimo; d) imigrantų, tautinių mažumų integravimo į darbo rinką; e) darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų užimtumo skatinimo programos.

Užimtumą reikia ne tik skatinti bet ir didinti, ES Taryba praneša, kad ekonominė krizė įtakojo jaunimo nedarbą, šiuo metu diegiamos konkrečios priemonės, kuriomis siekiama padėti jauniems europiečiams vėl pradėti dirbti arba mokytis⁸⁵.

Lietuva būdama rūpestinga valstybe dalyvauja užimtumo didinimo **2014-2020 metų programoje**⁸⁶, ši programa parengta siekiant kompleksiskai spręsti šiuo metu itin aktualias gyventojų užimtumo problemas, sutelkiant verslo, švietimo ir darbo rinkos sektorius, taip pat įtraukiant *socialinius partnerius* ir *savivaldybes* į užimtumo politikos formavimą.

Šios programos strateginis tikslas – pasiekti kuo didesnę gyventojų užimtumą, kad kiekvienas gyventojas galėtų rasti turimą kvalifikaciją atitinkantį darbą ir užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį. Programa dalinama į tris pagrindinius tikslus: pirmasis programos tikslas – skatinti darbo vietų kūrimą ir darbo paklausą.⁸⁷

Spartus ūkio augimas ir verslo plėtra yra Lietuvos gyventojų užimtumo didinimo pagrindas. Verslas kuria naujas įmones ir darbo vietas, atveria naujas rinkas, skatina įgyti naujų įgūdžių ir gebėjimų. Vis dėlto kol kas didelė dalis mažų ir vidutinių įmonių atsigauna ne itin sklandžiai ir nesugeba sugrįžti į prieš krizę buvusį lygį, todėl darbo vietų nesukuriama tiek, kad būtų galima

⁸⁵ <http://www.consilium.europa.eu/policies/epsco/youth-employment?tab=In-a-nutshell&lang=lt> [žiūrėta 2014-03-03];

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. spalio 30 d. Dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 998.

⁸⁷ Ten pat.

sparčiai ir tvariai laisvus darbo išteklius įtraukti į darbo rinką. Spręsti gyventojų užimtumo didinimo problemas padės skatinimas kurti naujas įmones ir steigti darbo vietas, teikiant pagalbą verslo pradžiai ir didinant verslo paslaugų bei finansinių išteklių prieinamumą pradedantiems ir plėtojantiems verslą asmenims.

Darbo vietoms kurti ir užimtumui didinti Lietuvai reikia daugiau verslininkų. Esami ir būsimi verslininkai susiduria su ne itin draugiška verslo aplinka: nesukurta nuosekli verslumo ugdymo sistema, kuri skatintų jaunos asmenis, baigusius mokslus ir studijas, pradėti verslą, sunku gauti kreditų ir patekti į rinką, sudėtingos administracinio reguliavimo procedūros, griežtas darbo santykių reglamentavimas. Dėl šių priežasčių įkuriama palyginti mažai įmonių.

Vidaus ir užsienio investicijos yra svarbus darbo vietų kūrimą ir gyventojų užimtumą lemiantis veiksnys.

Skatinant naujų darbo vietų atsiradimą, svarbus ne kiekybinis, o kokybinis darbo vietos sukūrimo aspektas, todėl svarbu šalies ūkyje sukurti kuo daugiau kokybiškesnių naujų darbo vietų, sukuriančių didesnę pridėtinę vertę, reikalaujančių aukštesnės kvalifikacijos specialistų, kurie turi didesnę tikimybę ilgiau išlikti darbo rinkoje. Kokybiškų darbo vietų skaičiaus didėjimas leistų ne tik sukurti didesnę pridėtinę vertę šalies ūkyje, padidinti darbo našumą, bet ir prisidėtų prie gyventojų užimtumo didinimo, užtikrintų dirbantiems didesnes pajamas ir geresnę gyvenimo kokybę. Be to, sukūrus naujų darbo vietų aukštos kvalifikacijos specialistams, būtų galima tikėtis teigiamo poveikio kvalifikuotos darbo jėgos emigraciniams procesams.

Šioje programoje yra išskirti atskirai kiekvienam tikslui pasiekti specialūs *uždaviniai*:

- 1) **užtikrinti palankią verslo aplinką**, numatoma sudaryti palankesnes verslo pradžios sąlygas, užtikrinti stabilią mokesstinę aplinką, mažinti bendrą reguliavimo našta ir didinti darbo santykių lankstumą.
- 2) **skatinti investicijas ir darbo vietų, kurios sukuria didesnę pridėtinę vertę ir kurioms reikia aukštesnės kvalifikacijos specialistų, kūrimą**, numatoma toliau tęsti investicijų pritraukimo iniciatyvas, akcentuojant atskirų regionų privalumus, plėtoti privačioms investicijoms reikalingą infrastruktūrą, skatinti klasterių plėtrą regionuose).
- 3) **Ugdyti gyventojų verslumą ir remti verslo kūrimo iniciatyvas**, numatoma skatinti naujų įmonių kūrimą ir savarankišką veiklą, teikti konsultacinę pagalbą verslo pradžiai, didinti verslo paslaugų bei finansinių išteklių prieinamumą pradedantiems ir plėtojantiems verslą asmenims, įtraukti gyventojų verslumo ugdymą į šalies švietimo sistemą;

4) **skatinti darbo vietų kūrimą regionuose**, ypač teritorijose, kuriose aukštas nedarbo lygis. Sprendžiant šį uždavinį, numatoma sudaryti galimybes vietos lygmeniu plėtoti savivaldybių ir socialinių partnerių partnerystę, siekiant kurti darbo vietas, toliau remti jaunuosius ūkininkus ir ne žemės ūkio paskirties verslą kaimo vietovėse, teikti paramą darbdaviams teritorijose, kuriose aukštas nedarbo lygis⁸⁸.

Antrasis programos tikslas yra didinti darbo jėgos kvalifikacijos atitiktį darbo rinkos reikmėms.⁸⁹

Kvalifikuota darbo jėga, gebanti prisitaikyti prie rinkos pokyčių, yra viena iš svarbiausių užimtumo didinimo sąlygų. Švietimo sistemai tenka svarbiausias vaidmuo kuriant aktyviai darbo rinkoje dalyvaujančią visuomenę, kurios visi nariai nuolat aktyviai įgyja, atnaujina ir plečia savo kompetencijas, taip pat produktyviai jas taiko šalies ūkyje.

Kvalifikuotai darbo jėgai parengti reikia modernizuoti profesinį mokymą, tobulinti studijų turinį ir procesą. Turi būti siekiama, kad studijų ir mokymo programų pasiūla jaunimui ir suaugusiesiems atitiktų darbdavių ir regionų ūkio poreikius. Užtikrinant praktinio mokymo kokybę, svarbu sudaryti besimokantiems kuo daugiau galimybių įgyti konkrečių praktinių įgūdžių realiose darbo vietose (taip pat ir pameistrystės profesinio mokymo organizavimo forma). Tam būtina, kad darbdaviai aktyviai dalyvautų rengiant bei įgyvendinant mokymo ir studijų programas.

Siekiant didinti švietimo sistemos veiksmingumą, būtina remtis žmogiškųjų išteklių ir darbo rinkos stebėsenos ir prognozavimo sistemų duomenimis. Kompetencijų pasiūlos ir paklausos darbo rinkoje prognozavimo sistema vis dar yra fragmentiška, todėl nei gyventojai, nei už švietimo organizavimą atsakingos institucijos neturi užtekčiai informacijos apie kompetencijų poreikį darbo rinkoje. Darbo rinkos ir žmogiškųjų išteklių stebėjimas ir prognozavimas sudarytų galimybes įvertinti darbo rinkos ir žmogiškųjų išteklių raidos tendencijas, padėtų gauti objektyvią informaciją apie struktūrinius ūkio pokyčius, kiekybinius ir kokybinius darbo vietų atskiruose ūkio sektoriuose pokyčius, prognozuojamus darbo jėgos kompetencijų poreikius įvairiuose ūkio sektoriuose.

Būtina tobulinti profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų sistemą, spręsti jos finansavimo klausimus, kad šios paslaugos būtų kokybiškos ir prieinamos besimokantiems, nedirbantiems ir nesimokantiems, taip pat dirbantiems asmenims. Profesinio orientavimo (karjeros) paslaugos (ugdymas karjerai, profesinis veiklinimas, informavimas ir konsultavimas), teikiamos asmenims bet

⁸⁸Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. rugsėjo 25 d. dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 878 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=456810&p_tr2=2 [žiūrėta 2014-03-03];

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. spalio 30 d. Dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 998.

kuriuo gyvenimo etapu, yra labai svarbus veiksnys, padedantis gerinti švietimo ir darbo rinkos veiksmingumą: mažinti ankstyvą pasitraukimą iš švietimo sistemos, pasirinkti profesiją, įgyti reikiamų įgūdžių ir kt. Šios paslaugos padeda asmenims sąmoningai rinktis jiems tinkamas švietimo ir užimtumo galimybes, sudaro sąlygas įgyti karjeros kompetencijų, aktyviai kurti savo karjerą (t. y. visą gyvenimą trunkančią asmeniui ir visuomenei reikšmingų asmens mokymosi, saviraiškos ir darbo patirčių seką).

Siekiant užtikrinti darnų vystymąsi, būtina plėtoti neformaliojo ugdymo formų įvairovę ir prieinamumą regionuose. Reikia pripažinti, kad vis dar per mažai išplėtotą neformaliojo švietimo, darbo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimo sistema. Būtina toliau plėtoti neformaliojo švietimo sistemą ir taip skatinti mokytis, ypač jaunimą, pagal neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas. Taip pat labai svarbu skatinti lanksčių mokymosi formų ir metodų plėtrą, o tai prisidėtų prie besimokančiųjų motyvacijos stiprinimo⁹⁰.

Antrajam Programos tikslui pasiekti yra keliami tokie *uždaviniai*:⁹¹

1) **Gerinti profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų prieinamumą ir kokybę**, numatoma tobulinti profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų sistemą – remti įvairių formų profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų teikimą realioje ir virtualioje aplinkoje, spręsti jos finansavimo klausimus, kad šios paslaugos būtų kokybiškos ir prieinamos tiek besimokantiems, tiek nedirbantiems ir nesimokantiems asmenims;

2) **užtikrinti kokybiškų įgūdžių įgijimą švietimo ir mokymo sistemoje**, numatoma modernizuoti profesinį mokymą, tobulinti studijų turinį ir procesą, gerinti praktinio mokymo kokybę, sudaryti sąlygas įgyti daugiau praktinių įgūdžių realiose darbo vietose, optimizuoti profesinio mokymo įstaigų tinklą ir programų pasiūlą atsižvelgiant į regionų ūkio poreikius ir perspektyvas, taip pat planuoti priėmimą į profesines ir aukštąsias mokyklas remiantis specialistų pasiūlos ir paklausos darbo rinkoje prognozių duomenimis;

3) **plėtoti kompetencijų vertinimo ir pripažinimo sistemą**, numatoma pertvarkyti ir plėtoti kvalifikacijų ir kompetencijų pripažinimo sistemą, kuri užtikrintų formaliuoju, neformaliuoju ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų vertinimą ir pripažinimą tam, kad asmenys galėtų greičiau įgyti pageidaujamą išsilavinimą (mokydamiesi pagal atskirus programų modulius) arba gautų įgytos kvalifikacijos patvirtinimą ir greičiau integruotųsi į darbo rinką;

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. rugsėjo 25 d. dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 878 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=456810&p_tr2=2 [žiūrėta 2014-03-03];

⁹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. spalio 30 d. Dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 998.

4) **plėtoti mokymosi visą gyvenimą sistemą**, kaip išsilaikymo darbo rinkoje garantą, numatoma sukurti ir įgyvendinti, bendradarbiaujant su darbdaviais ir kitais socialiniais partneriais, absolventų integravimosi į darbo rinką (stažuotojo ir kt.) schemas tam, kad įmonėse ar organizacijose jie įgytų konkrečių darbdavių pageidaujamų praktinių įgūdžių, taip pat remti institucijų partneryste grindžiamo mokymosi visą gyvenimą paslaugų kūrimo iniciatyvas, diegti naujus neformaliojo suaugusiųjų švietimo finansavimo modelius⁹².

Trečiasis programos tikslas – laisvus darbo išteklius integruoti į darbo rinką ir joje išlaikyti, šio tikslo siekiama, nes, įvertinus tai, kad visuomenė senėja, trūksta kvalifikuotų darbuotojų, emigracija mažina šalies darbo jėgos potencialą, būtina sutelkti visus darbingo amžiaus Lietuvos gyventojus, skatinti juos aktyviai dalyvauti ekonominėje veikloje, integruotis į darbo rinką ir kuo ilgiau joje išlikti.⁹³

Minėtam tikslui pasiekti keliami tokie *uždaviniai*:

1) **Užtikrinti greitą ir tvarų jaunimo perėjimą iš švietimo sistemos į darbo rinką.** Sprendžiant šį uždavinį, numatoma teikti pagalbą jaunuoliams iki 25 metų, kurie per 4 mėnesius nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymo baigimo gautų tinkamą darbo pasiūlymą arba tęstų mokslus, įskaitant mokymą, organizuojamą pameistrystės forma, ir turėtų galimybę atlikti praktiką arba stažuotis konkrečioje įmonėje, ir toliau teikti paramą darbdaviams, kuriantiems naujas darbo vietas ir į pirmąją darbo vietą įdarbinantiems jaunimą, tobulinti jaunimo profesijos įgūdžius, įgyjamus realioje darbo vietoje, mokantis pameistrystės forma, atliekant praktiką ar stažuotę įmonėje, skatinti jaunuolių savarankišką darbą ir remti jaunimo verslo kūrimo iniciatyvas;

2) **Sudaryti galimybes grįžtantiems emigrantams integruotis į darbo rinką.** Sprendžiant šį uždavinį, numatoma teikti informaciją ir konsultacijas apie įsidarbinimo, profesinio mokymo, verslo steigimo bei plėtros sąlygas ir galimybes Lietuvoje, suformuoti institucinę sistemą, skirtą glaudiems ryšiams su užsienyje gyvenančiais Lietuvos ekonominiams migrantams palaikyti ir bendradarbiauti su veikiančiomis lietuvių bendruomenėmis, užtikrinti užsienyje gyvenančių Lietuvos piliečių vaikams galimybes integruotis į Lietuvos bendrojo lavinimo sistemą ir sudaryti palankias sąlygas stoti į

⁹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. rugsėjo 25 d. dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 878 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=456810&p_tr2=2 [žiūrėta 2014-03-03];

⁹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. spalio 30 d. Dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 998.

Lietuvos aukštąsias mokyklas, teikti pagalbą reemigrantams integruojantis į darbo rinką, sudaryti galimybes įsidarbinti geromis sąlygomis ir uždirbti gyventi oriai pakankamą darbo užmokestį⁹⁴.

Europos Sąjungos Taryba 2013 m. balandžio 22 d. pateikė Lietuvai *rekomendacinį planą dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos*⁹⁵ (toliau – JG) įgyvendinimo (2013/C 120/01), šio plano tikslas – užtikrinti, kad visi jaunuoliai iki 29 metų amžiaus per keturių mėnesių laikotarpį nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymosi užbaigimo gautų pasiūlymą dirbti, toliau mokytis, įskaitant pameistrystės profesinio mokymo formą, atlikti praktiką arba stažuotę. JG jaunam asmeniui iki 29 m. turi būti pradėtos teikti per keturis mėnesius nuo jo įregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos, o tų nedirbančių ir nesimokančių jaunuolių, kurie nėra įregistruoti Lietuvos darbo biržoje, JG turi būti suteiktos per tą patį keturių mėnesių laikotarpį nuo jų identifikavimo tam skirtoje stebėsenos sistemos duomenų bazėje.

Siekiant jaunimo garantijų tikslo numatomi įgyvendinti šie *uždaviniai*:

- Skatinti ankstyvą intervenciją ir aktyvumą;
- Skatinti integraciją į darbo rinką;
- Plėtoti valstybės, vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei verslo subjektų bendradarbiavimą siekiant integruoti jaunimą į darbo rinką ir /arba švietimo sistemą;
- Gerinti profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų prieinamumą ir kokybę;
- Užtikrinti kokybiškų įgūdžių įgijimą švietimo ir mokymo sistemoje;
- Plėtoti kompetencijų vertinimo ir pripažinimo sistemą;
- Skatinti savarankišką užimtumą ir ugdyti verslumą.

Prie **jaunimo užimtumo didinimo prisideda** daug Lietuvos institucijų, Žemės ūkio ministerija įgyvendina priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“. Paramos gali kreiptis 18-40 metų ūkininkai, kurie pirmą kartą kuriasi kaip žemės ūkio valdos ir ūkio valdytojai savo vardu. Paramos prašančio jaunojo ūkininko ūkis bei valda turi būti įkurti ne anksčiau kaip prieš dvejus metus iki paraiškos pateikimo. Į paramą 2007-2010 metų laikotarpiu galėjo pretenduoti ūkininkai, kuriantys augalininkystės, gyvulininkystės ir mišrius ūkius, o 2012 metais dėl mažo lėšų likučio parama buvo teikiama kuriantiems tik gyvulininkystės ūkius mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. rugsėjo 25 d. dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 878 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=456810&p_tr2=2 [žiūrėta 2014-03-03];

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;

Štai Ūkio ministerija nuo 2011 m. įgyvendina priemonę Pirmųjų verslo metų krepšeliai, kuriuos dalina VšĮ „Versli Lietuva“. Nuo 2013 m. šie krepšeliai yra dalinami tik jaunimui iki 29-erių metų. Pirmųjų verslo metų krepšeliu galima pasinaudoti dar prieš įkuriant įmonę: suteikiamos konsultacijos, kokią įmonės juridinę formą geriausia pasirinkti, kaip ir kur ją užregistruoti. Jau įkūrus naują įmonę per pusmetį nuo krepšelio gavimo pradedantieji verslininkai pirmuosius metus gali gauti profesionalių konsultacijų buhalterinės paskaitos, marketingo, strateginio valdymo, darbo teisės bei kitais klausimais ir dalyvauti įvairiuose mokymuose. Nuo 2011 m. VšĮ „Versli Lietuva“ išdalino daugiau nei 5 tūkst. Pirmųjų verslo metų krepšelių, o kas trečias jo gavėjas įkūrė įmonę. Daugiausia įmonių, pasinaudojus krepšeliais, įkurta Vilniuje – 28 proc., Kaune – 12 proc. ir Panevėžyje – 7 proc. Iš įkūrusių įmones jaunimas sudaro apie 31 proc.“

Savivaldybėse pariteto principu iš savivaldybės institucijų bei jaunimo organizacijų atstovų veikia savivaldybių jaunimo reikalų tarybos. Savivaldybės jaunimo reikalų taryba - tai patariamoji institucija, kurios ilgalaikis tikslas yra užtikrinti jaunimo dalyvavimą, sprendžiant jiems svarbius klausimus vietos lygmeniu. Vietos lygmenyje savivaldybės institucijoms formuoti ir įgyvendinti savivaldybės jaunimo politiką padeda savivaldybės jaunimo reikalų koordinatorius. Jis kuria ir palaiko bendradarbiavimo tinklą tarp savivaldybės politikų, tarnautojų bei jaunimo ir su jaunu dirbančių organizacijų, siekiant įtraukti jaunimą į jam aktualių sprendimų priėmimą, o taip pat – planuoja ir įgyvendina savivaldybės programas ir priemones, skirtas jaunimui. Beveik visų 60 savivaldybių jaunimo reikalų koordinatorius vienija Nacionalinė jaunimo reikalų koordinatorių asociacija.

Socialiniai partneriai: darbdaviai kuria jaunimui naujas darbo vietas ir išlaiko esamas, sudaro deramas sąlygas mokymuisi darbo vietoje bei stažuotėms, profesinės sąjungos - užtikrina darbo vietų kokybę, darbuotojų saugą ir sveikatą darbe bei dalyvaujant profesiniame orientavime.

Siekiant užtikrinti jaunimo nevyriausybių organizacijų įtraukimą ir atstovavimą, formuojant ir įgyvendinant jaunimo politiką, iš valstybės institucijų ir Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos deleguotų atstovų lygiateisės partnerystės principu sudaroma Jaunimo reikalų taryba. Jaunimo reikalų taryba nagrinėja svarbiausius jaunimo politikos klausimus ir teikia siūlymus dėl jaunimo ir jaunimo organizacijų reikmes atitinkančios jaunimo politikos įgyvendinimo.

Dėl jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo plane yra numatytos **priemonės**, įgyvendinančios Jaunimo garantijų iniciatyvą:

- „**Parama pirmajam darbui**“. Nuo 2010 m. liepos 1 d. buvo suteikta galimybė naudotis „Sodros“ įmokų lengvata įdarbinant pirmą kartą pagal darbo sutartį dirbančius žmones. Tai buvo

priemonė, skirta ne vien jaunimui, bet visiems, kas iki šiol neturėjo darbo patirties. Darbdaviui, už įdarbintą pirmą kartą pagal darbo sutartį asmenį, „Sodros“ įmokos buvo sumažintos nuo 31 proc. iki 7,7 proc. – jis buvo atleistas nuo pensijų socialinio draudimo įmokų, tačiau turėjo pareigą mokėti motinystės, ligos, nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe įmokas. Lengvata galiojo iki 2012 metų liepos 31 d. Nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. „Sodros“ įmokų lengvatą darbdaviams pakeitė nauja paramos forma – dalies darbo užmokesčio kompensavimas. Nuo 2012 m. rugpjūčio darbdavys privalo mokėti visas „Sodros“ įmokas už darbuotoją, įskaitant pensijų draudimo įmokas, tačiau jam kompensuojama fiksuota darbuotojo atlyginimo dalis. Tokia rėmimo sistema sudaro galimybę žmonėms kaupti pensijų draudimo stažą.

- Jaunimas (iki 29 metų) yra viena iš prioritetinių grupių, kurie gali pasinaudoti **„Verslumo skatinimo“ priemone**, finansuojama iš Verslumo skatinimo fondo. Priemonės „Verslumo skatinimas“ tikslas – sudaryti sąlygas labai mažoms ir mažoms įmonėms, fiziniams asmenims pradėti savo verslą, taip pat socialinėms įmonėms plėtoti savo verslą, naudojantis finansų inžinerijos priemonėmis, tuo skatinant verslumą ir savarankišką užimtumą bei naujų darbo vietų kūrimą. Finansų inžinerijos priemonių įgyvendinimas (*paskolų teikimas iki 86 tūkst. litų*) yra derinamas su pradedančiųjų verslą mokymu ir konsultavimu, pagalba rengiant bei įgyvendinant verslo planus. Projektą „Verslumo skatinimas“, suteikiantį gyventojams galimybę pradėti nuosavą verslą, įgyvendina Lietuvos centrinė kreditų unija su 57 kredito unijomis. Projektas suteikia galimybę nemokamai dalyvauti įvairiuose verslumo mokymuose ir įgyti žinių, reikalingų įkurti savo verslą bei jo pradžiai gauti paskolą iš Verslumo skatinimo fondo.⁹⁶

Šalyse, kuriose jaunimo užimtumo lygis nepakito ar sumažėjo labai nedaug (pvz., Vokietijoje ir Austrijoje), daugumos jaunų darbuotojų laikinosios sutartys yra susietos su švietimu ar mokymu: tai rodo, kokia stipri šiose šalyse gamybinės praktikos sistema. Šios gamybinės praktikos ir (arba) mokymo sutartys sudaromos ilgesniam laikotarpiui ir dažnai tampa pirmuoju žingsniu sudarant nuolatinę darbo sutartį. Tačiau šalyse, kuriose jaunimo užimtumo lygis labai sumažėjo (pvz., Ispanijoje ir Lenkijoje), dauguma jaunų darbuotojų ne savo noru dirba pagal trumpalaikes sutartis, kurios sudaromos trumpesniam laikotarpiui. Tai atspindi darbo rinkos segmentacijos problemas: seniau dirbantys asmenys naudojami labai aukšto lygio darbo sauga, o naujokai arba visai neturi darbo, arba dirba pagal laikinąsias trumpalaikes sutartis.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo“ 2013 m. gruodžio 16 d. Nr. A1-692;

Profesinio pasirengimo, darbo patirties trūkumas arba įgytų profesinių žinių neatitikimas darbo rinkos reikmėms yra dažna jaunimo nedarbo priežastis. Darbdaviams, organizuojantiems darbo įgūdžių įgijimo rėmimą ir įdarbinantiems pradedančius darbinę veiklą pagal įgytą kvalifikaciją asmenis, **mokama 50 proc. dydžio subsidija** darbo užmokesčiui ir privalomo valstybinio socialinio draudimo įmokoms iš dalies kompensuoti. Jaunuoliams, kurie neturi kvalifikacijos ar jų įgyta kvalifikacija neatitinka darbo rinkos reikmių, darbo birža siūlo dalyvauti profesiniame mokyme, kuris organizuojamame siekiant suteikti kvalifikaciją ar įgyti kompetenciją, reikalingą įsidarbinant.

Teritorinės darbo biržos rengia **motyvacinius seminarus** socialiai pažeidžiamam, nekvalifikuotam, nemotyvuotam jaunimui, siekiant padidinti jų galimybes įsitvirtinti ir lygiaverčiai konkuruoti darbo rinkoje. Grupių užsiėmimuose jaunuoliai susipažįsta su profesijomis, darbo pasauliu, gali išsiaiškinti problemas, ugdyti gebėjimus, būtinus integruotis į darbo rinką. 2011 metais 75,2 proc. dalyvavusių motyvaciniuose seminaruose asmenų vėliau įsidarbino, dalyvavo aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse (2010 m. – 62 proc.).

Lietuvos darbo biržos sistemoje veikia vienuolika Jaunimo darbo centrų, kurie teikia **informavimo ir konsultavimo paslaugas**.

Siekiant padidinti studijuojančio jaunimo ir aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybes bei padėti potencialiems darbdaviams greičiau surasti tinkamus darbuotojus, veikia aukštos kvalifikacijos specialistų duomenų bazė „**Talentų bankas**“, kiekvienais metais Jaunimo darbo centrai vykdo akciją „**Karjeros diena**“, skirtą aukštųjų mokyklų studentams ir absolventams. Jaunimo mokymai ir užimtumo priemonės per projektus finansuojamos Europos socialinio fondo lėšomis: jaunimo užimtumo didinimui įgyvendintas projektas „**Būk aktyvus darbo rinkoje**“ (tikslas – jaunimo darbo įgūdžių rėmimas ir įdarbinimas subsidijuojant) projekto „Būk aktyvus darbo rinkoje“ tikslas – darbo įgūdžių įgijimo rėmimas bei įdarbinimas subsidijuojant.⁹⁷

Apibendrinant galima teigti, kad LR Užimtumo rėmimo įstatymas pateikia tokias užimtumo skatinimo priemones: 1) užimtumo rėmimo bendrosios paslaugos; 2) aktyvios darbo rinkos politikos priemonės; 3) užimtumo skatinimo programos.

Siekiant kokybiško užimtumo priemonių įgyvendinimo Lietuva dalyvauja užimtumo didinimo **2014-2020 metų programoje**⁹⁸, ši programa parengta siekiant kompleksiskai spręsti šiuo metu itin

⁹⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo“ 2013 m. gruodžio 16 d. Nr. A1-692;

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. spalio 30 d. Dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 998.

aktualias gyventojų užimtumo problemas, sutelkiant verslo, švietimo ir darbo rinkos sektorius, taip pat įtraukiant *socialinius partnerius* ir *savivaldybes* į užimtumo politikos formavimą. Šiuo projektu žadama, kad bus sudarytos palankios sąlygos verslui plėsti ir kurti naujas darbo vietas bei išlaikyti esamas, bus mažinama bendra reguliavimo našta ir didinamas darbo santykių lankstumas, mažės struktūrinis, ilgalaikis nedarbas, bus užtikrintas užimtumo politikos veiksmingumas, didinama motyvacija dalyvauti darbo rinkoje jaunimui, vyresnio amžiaus darbuotojams, ilgalaikiams bedarbiams ir kitoms pažeidžiamoms visuomenės grupėms, kad būtų išnaudotas darbo jėgos potencialas ir sumažintas visuomenės senėjimo poveikis ekonomikos augimui, ūkio konkurencingumui ir našta socialinės apsaugos sistemai.

2.3 Lietuvos jaunimo užimtumo problemos

Užimtumo problemos yra stipriai susipynusios su socialinėmis problemomis, todėl geresnė integracija ir užimtumo bei socialinės apsaugos politikos skaidrus suderinamumas reikalingas abiejų sistemų lankstumui užtikrinti. Glaudus socialinės politikos ir užimtumo ryšys atskleidžiamas nagrinėjant šiuolaikiniame pasaulyje vykstančius pokyčius. Įvairių šalių ir regionų ekonominė integracija jau nebėra neutrali nacionalinės socialinės apsaugos sistemos atžvilgiu. Keičiantis aplinkai, industriniam pasauliui judant link žiniomis grįstos ekonomikos, pati gerovės valstybė yra priversta keistis. Senstant populiacijai, kintant pusiausvyrai tarp lyčių, mažėjant vidutinio dydžio namų ūkiams, taip pat dėl aukšto ir ilgalaikio nedarbo Europos gerovės valstybių struktūroms iškilo poreikis prisitaikyti prie pokyčių.

Lietuvos departamento statistikos duomenimis 2014 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 631 tūkst. jaunuolių, jie sudarė 21 proc. visų šalies gyventojų, per dešimtmetį jaunuolių sumažėjo 145 tūkst., arba 18,7 proc.⁹⁹

Esminės jaunimo nedarbo priežastys kiekvienu atveju skirtingos – išsilavinimo, profesinio pasirengimo ar darbo patirties trūkumas, įgytų profesinių žinių neatitiktis darbo rinkos poreikiams, atkaklumo ar darbo paieškos įgūdžių stoka, nepakankama pagalba įsidarbinant pirmą kartą darbo rinkoje. Todėl, siekiant mažinti jaunimo nedarbą, dėmesį reikėtų kreipti ne į padarinių, o į priežasčių šalinimą ir pagalbą darbo neturinčiam jaunuoliui turėtų būti teikiama atsižvelgiant į jo individualius

⁹⁹ Lietuvos Statistikos departamento internetinė svetainė. Pranešimas spaudai. 2013-08-12. Nr. 12/204 http://www.stat.gov.lt/home;jsessionid=7C780A074BF04E2909586BD3E6B754EB?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_count=1&3_struts.action=%2Fsearch%2Fsearch&3_redirect=%2F&3_keywords=jaunimas&3_groupId=0 [žiūrėta internete 2014-03-04].

poreikius. Jaunimą reikia skatinti baigti mokyklą ir įgyti kvalifikaciją. Įgūdžių ugdymas turėtų būti neatsiejamas nuo praktinių darbo įgūdžių tobulinimo. Mokymas darbo vietoje, praktika ir stažuotės įmonėse yra itin svarbūs, nes suteikia jaunuoliams galimybę įgyti ne tik reikiamų įgūdžių, bet ir darbo patirties. Labai svarbu skatinti jaunuolių savarankišką darbą ir plėtoti veiksmingą jaunimo verslo kūrimo iniciatyvų rėmimą. Būtina remti jaunimą perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką procese – užtikrinti, kad visi jaunuoliai iki 25 metų per 4 mėnesius nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymo baigimo gautų tinkamą darbo pasiūlymą arba tęstų mokslus, įskaitant ir mokymą, organizuojamą pameistrystės forma, turėtų galimybę atlikti praktiką arba stažuotis.

Lietuva pagal jaunimo nedarbo mastus yra ketvirta Europos Sąjungoje – ją lenkia tik Ispanija, Graikija ir Slovakija. Eurostat ir ES jaunimo nedarbo lygio žemėlapis duomenimis, šalyje jaunimo nedarbas 2010 m. siekė 35,1 proc., t. y. buvo daugiau nei du kartus didesnis nei 2008 m. (15,8 proc.)¹⁰⁰. 2011 m. šis rodiklis kiek sumažėjo – siekė 32,9 proc.

Nepaisant didelių jaunimo emigracijos mastų (2011 m. 60 proc. visų savo išvykimą deklaravusių emigrantų buvo asmenys iki 29 m. amžiaus¹⁰¹), Lietuva nekuria jokių mechanizmų, kurių pagalba būtų palaikomi ryšiai su išvykusi jaunuoliais.

Jaunimas dažnai išvyksta iš Lietuvos ne vien dėl ekonominių paskatų, bet todėl, kad negali čia realizuoti savo potencialo, negali tinkamai savęs realizuoti.

Pagrindinė priežastis, kodėl Lietuva negeba pritraukti užsienio jaunimo yra ta, kad mes neturime, ką jiems pasiūlyti – trūksta mokymo programų anglų kalba, nėra integracijos mechanizmo, nėra į užsieniečius orientuotų darbo vietų ir pan. Pabrėžiama verslo investicijų į mokslą stoka, efektyvių verslo ir mokslo tinklų nebuvimas, verslo nenoras investuoti į jaunų darbuotojų kompetencijų tobulinimą.

Lietuvoje siūlomi atlyginimai, ypač tokiose aukštos kvalifikacijos reikalaujančiose srityje kaip medicina ar informacinės technologijos, yra neadekvatūs, lyginant su Europos Sąjungos vidurkiu. Tai lemia, kad aukštos kvalifikacijos reikalaujančios darbo vietos neretai lieka neužpildytos.

Atkreiptas dėmesys į tai, kad Lietuvoje egzistuoja jaunimo kompetencijų pasiūlos ir paklausos neatitikimas – trūksta aukštos kvalifikacijos darbo vietų. Tuo pačiu vyksta savotiška aukštojo mokslo diplomo devalvacija, t. y. jis nuvertėja, nes aukštąjį mokslą baigusių jaunuolių skaičius

¹⁰⁰Eurostatduomenimis

(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/youth_policy/dashboard_youth)

¹⁰¹Statistikosdepartamentoduomenimis,

(<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020103&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=7371&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>)

viršija jų kompetenciją atitinkančių darbo vietų skaičių – aukštąjį mokslą baigę jaunuoliai dirba žemesnės kvalifikacijos darbu.

Pažymėta, kad Lietuvoje vis dar per mažas dėmesys skiriamas mokymuisi visą gyvenimą ir profesiniam orientavimui, matomas poreikis didinti studijų ir švietimo kokybę.

Lietuvoje su jaunimu susijusi politika dažnai vykdoma „bangomis“ – identifikavus problemą visos pastangos ir dėmesys nukreipiamas į ją, užmirštant visas kitas egzistuojančias problemas ir įgyvendinamas priemonės, kas neigiamai veikia darbo šioje srityje nuoseklumą ir pastovumą.

Pažymėta, kad Lietuvos verslo kultūra yra netinkama, neskatinanti ir nemotyvuojanti jaunų žmonių. Darbdavių požiūris į darbuotojus yra labai hierarchizuotas, trūksta pagarbos darbuotojui, jo orumo užtikrinimo.

Lietuva neišnaudoja grįžtamosios migracijos potencialo, t. y. koncentruojamasi tik į gambiausių ir daugiausiai pasiekusiųjų įtraukimą, kitus grįžusius nustumiant į šalį, o tai skatina pakartotiną emigraciją.¹⁰²

Apibendrinant, dažniausios jaunimo užimtumo problemos pasireiškia išsilavinimo, profesinio pasirengimo ar darbo patirties trūkumu, įgytų profesinių žinių neatitiktis darbo rinkos poreikiams, atkaklumo ar darbo paieškos įgūdžių stoka, nepakankama pagalba įsidarbinant pirmą kartą darbo rinkoje. Todėl, siekiant mažinti jaunimo nedarbą, dėmesį reikėtų kreipti ne į padarinių, o į priežasčių šalinimą, ir pagalbą darbo neturinčiam jaunuoliui turėtų būti teikiama atsižvelgiant į jo individualius poreikius.

2.4. Europos Sąjungos jaunimo užimtumo skatinimo ir reguliavimo sistema

Užimtumo skatinimas, kaip prioritetinė Europos sąjungos sritis, buvo iškeltas 1997 m. pasirašytoje *Amsterdamo sutartyje*.¹⁰³ Sutartyje numatytas tikslas – skatinti ekonominę ir socialinę pažangą, aukšto lygio užimtumą ir siekti darnios bei tvarios plėtros.¹⁰⁴ Amsterdamo sutartyje Europos Sąjunga bei valstybės narės įsipareigojo siekti ekonominės plėtros ir neinflacinio augimo, aukšto lygio užimtumą, kokybiškos socialinės apsaugos bei lyčių lygybės, ugdyti kvalifikuotą darbo

¹⁰² Lietuvos Respublikos finansų ministerijos diskusija „Kaip judus jaunimas gali išjudinti Lietuvos ekonomiką?“ 2013-04-05. <http://www.esparama.lt/2014-2020-laikotarpis/viesosios-diskusijos-lietuvoje/judus-jaunimas> [Žiūrėta internete].

¹⁰³ Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų stegimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius teisės aktus, 1997 m. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686 [Žiūrėta internete 2014-03-05].

¹⁰⁴ Ten pat.

jėgą, kuri sugebėtų prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių, išlaikyti darbo rinkas, sugebančias prisitaikyti prie ekonomikos pokyčių ir derinamos veiksmus užimtumo politikos srityje sudaryti pagrindą bendrai Europos užimtumo strategijai.¹⁰⁵ Amsterdamo sutartimi patvirtinta *Europos Užimtumo Strategija*¹⁰⁶, kuria remiantis valstybės narės koordinuoja savo veiksmus, dalijasi informacija, patirtimi, ieško būdų kaip pakelti užimtumo lygį Europos Sąjungoje.

Europos užimtumo strategija parengta siekiant skatinti visas valstybes nares dalijantis informacija ir bendrai diskutuojant drauge ieškoti sprendimų arba geriausios patirties pavyzdžių, kurie padėtų kurti daugiau ir geresnių darbo vietų kiekvienoje valstybėje narėje.

Strategija grindžiama daugiausia valstybėms narėms ir Europos Komisijai bendraujant parengtais oficialiais dokumentais – gairėmis, rekomendacijomis ir metine bendra užimtumo ataskaita.

Šiuos dokumentus papildo Europos Komisijos ir socialinių partnerių bei kitų Europos institucijų, įskaitant Europos Parlamentą, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetą ir Regionų komitetą, dialogo rezultatai, o Užimtumo komitetas, kurį sudaro valstybių narių ir Europos Komisijos atstovai, atlieka pagrindinį vaidmenį derinant tikslus ir prioritetus ES lygmeniu. Šie tikslai rengiami remiantis bendrais rodikliais ir išmatuojamomis užimtumo srities užduotimis.

Europos Užimtumo Strategijoje įtvirtintas *socialinis dialogas*, kuris leido į užimtumo politikos formavimo procesus įsitraukti visiems suinteresuotiems asmenims – valstybių vyriausybėms, Europos Sąjungos institucijoms, socialiniams partneriams, pilietinei ir akademiniai visuomenei bei nustatyti politikos priemones, pritaikytas užimtumo problemoms Europos Sąjungoje.¹⁰⁷ Tai yra svarbu formuojant ir įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką, kadangi visų suinteresuotų asmenų dalyvavimas šiuose procesuose leidžia geriau artikuliuoti jaunimo poreikius bei formuoti tokias politikos priemones, kurios juos atliktų. Bendra nuomonė tarp visų socialinio dialogo dalyvių yra būtina efektyvių politikos rezultatų sąlyga.¹⁰⁸

Europos Užimtumo strategijoje taip pat įtvirtintas ir *atvirojo koordinavimo metodas*, kuriuo remiantis formuojama ir įgyvendinama jaunimo užimtumo politika Europos Sąjungos valstybėse

¹⁰⁵ Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius teisės aktus, 1997 m. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686 [žiūrėta internete 2014-03-05].

¹⁰⁶ Europos Užimtumo strategija įtvirtinta Europos Bendrijų steigimo sutartyje, 125-130 straipsniai. <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229lt00010331.pdf> [žiūrėta internete 2014-03-05].

¹⁰⁷ Socialinis dialogas ir užimtumas Europos Sąjungoje. Įžanginis vadovas. <http://www.ueapme.com/business-support%20II/Training%20Tools/Confartigianato/Social%20dialogue/LT-Social%20dialogue.pdf> [žiūrėta internete 2014-03-05]

¹⁰⁸ Ten pat.

narėse, šis priežiūros mechanizmas tiksliai apibrėžtas 2000 metais, priėmus *Lisabonos strategiją*.¹⁰⁹ Jaunimo užimtumo politikos formavimas ir reguliavimas, remiantis minėtu metodu, apibrėžtas Baltojoje jaunimo politikos knygoje.¹¹⁰

Atvirojo koordinavimo metodo esmė, kad valstybės narės rengia nacionalines užimtumo politikos programas bei numato užimtumo didinimo priemones, remiantis Europos Sąjungos nustatytomis užimtumo gairėmis. Atvirojo koordinavimo metodas yra taikomas tose politikos srityse, kuriose Europos Sąjungos institucijos neturi išimtinės ar bendros su valstybėmis narėmis kompetencijos, todėl nėra priimami dokumentai, kurie teisiškai įpareigotų valstybes nars vykdyti nustatytą politiką.¹¹¹ Europos Sąjungos institucijos šiuo atveju atlieka koordinavimo vaidmenį, o būdus ir priemones užimtumo politikai įgyvendinti pasirenka valstybės narės. Toks priežiūros metodas pasirinktas tam, kad kiekvienoje valstybėje narėje dominuoja skirtingos ekonominės bei užimtumo aplinkybės, į kurias reikia atsižvelgti nustatant užimtumo didinimo priemones.

Atvirojo koordinavimo metodas yra orientuotas į rezultatus, nustatytus Europos Sąjungos institucijų, kurios turi pasiekti valstybės narės, bet vadovavimasis juo neužtikrina, kad valstybės narės pasieks maksimalius rezultatus. Taip yra dėl to, kad atvirojo koordinavimo metodas nenumato sankcijų, kurios galėtų būti taikomos nepasiekus nustatytų rezultatų. Tam, kad politika būtų įgyvendinama efektyviai ir greitai, reikalingi atitinkami, ryžtingi suinteresuoti asmenys, kurie būtų suinteresuoti pasiekti nustatytų tikslų. Remiantis atvirojo koordinavimo metodu valstybės narės turi pateikti metinį pranešimą Europos Sąjungos Komisijai ir Tarybai apie tai, kokios užimtumo politikos priemonės buvo įgyvendintos ir kokių rezultatų pasiekta, remiantis pranešimų gali sulaukti rekomendacijų. Amsterdamo sutartis numatė, kad užimtumo padėtis Europos Sąjungoje turi būti vertinama kiekvienais metais, o kitų sričių politikos kryptys bei jų įgyvendinimo priemonės turi būti formuojamos atsižvelgiant į tikslą siekti didelio užimtumo.¹¹²

Amsterdamo sutartis buvo pradžia bendrai Europos Sąjungos užimtumo politikai, nustatyti bendri užimtumo politikos principai, kuriais siekiama suvienodinti valstybių narių užimtumo lygį, siekti sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų, užtikrinti, kad darbuotojai sugebėtų prisitaikyti prie

¹⁰⁹ Nakrošis V., Vilpišauskas R., Kodėl neveiksmingas Europos Sąjungos atvirasis koordinavimo metodas: Silpnas iš prigimties ar dėl netinkamo taikymo Lietuvoje? *Politologija*. 2007/3 (47). P. 45.

¹¹⁰ Baltoji knyga dėl jaunimo politikos. European Commission white paper, A new impetus for European youth, COM (2001) 681 final, 2001.11.21.Brussels http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11055_pl.htm [žiūrėta internete 2014-03-06].

¹¹¹ Atvirojo koordinavimo metodo taikymas Lietuvoje. <http://www.vpvi.lt/lt/atvirojo-koordinavimo-metodo-taikymas-lietuvoje/?start=120> [žiūrėta internete 2014-03-06].

¹¹² Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų stegimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius teisės aktus, 1997 m. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686 [žiūrėta internete 2014-03-05].

darbo rinkos reikalavimų, o darbo rinka atitiktų ekonomikos poreikius.¹¹³ Sutartis lėmė, kad užimtumo politika ir kiti su ja susiję socialiniai klausimai imti reguliuoti Europos Sąjungos lygmeniu bendradarbiaujant visoms valstybėms narėms, tokiu būdu jaunimo užimtumo politika, tapo visų valstybių narių atsakomybe.

Norint pratęsti veiksmų koordinavimą užimtumo politikos srityje buvo priimta *Lisabonos strategija* 2000-2010 metams, šia strategija buvo siekiama paversti Europos Sąjungos ekonomiką „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomika pasaulyje, apjungiančią tvarų ekonomikos augimą, užimtumo didinimą bei socialinę sanglaudą“.¹¹⁴ Pagrindinis Lisabonos Strategijos uždavinys buvo naujų darbo vietų kūrimas, bet nebuvo priimta jokių specializuotų aktų šioje srityje. Lisabonos strategijos įgyvendinimo priemonės užimtumo srityje buvo įgyvendinamos remiantis valstybių narių susitarimu bendradarbiauti, lyginamąja valstybių narių analize bei koordinavimu, kuri atlieka Europos Sąjungos institucijos.¹¹⁵

Įgyvendinant užimtumo politiką valstybėse narėse pasitikėta, kad valstybės narės sugebės koordinuoti savo veiksmus, spręsti, analizuoti kokios užimtumo priemonės yra efektyviausios siekiant sukurti daugiau darbo vietų, bet vertinant Lisabonos Strategijos įgyvendinimo rezultatus, buvo nustatyta, jog tikslai nebuvo pasiekti, nes jų buvo per daug, veiksmai jiems įgyvendinti nebuvo apibrėžti, o rezultatų buvo tikimasi pasiekti labai greitai.¹¹⁶ Sėkmingam politikos įgyvendinimui reikalingi aiškiai ir tiksliai suformuluoti tikslai ir uždaviniai jiems įgyvendinti. Valstybės narės politikos priemonės įgyvendino per lėtai, o kai kuriose srityse nebuvo imtasi jokių veiksmų. Pagrindinė problema, dėl kurios nepavyko pasiekti Lisabonos Strategijoje numatytų tikslų – politinės valios trūkumas.¹¹⁷ Todėl buvo nuspręsta atsisakyti deklaratyvaus tikslo lyderiauti pasaulyje ir koncentruotis į augimo ir užimtumo sritis, didesnę vaidmenį suteikiant socialiniams partneriams ir skatinant valstybių narių bendradarbiavimą.¹¹⁸ Siekiant užimtumo politikos įgyvendinimo efektyvumo, numatyta valstybių narių ir Europos Sąjungos institucijų partnerystė, bendradarbiavimas su nacionalinio, regioninio, vietos lygmens institucijomis bei pilietine

¹¹³ Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų stegimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius teisės aktus, 1997 m. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686 [žiūrėta internete 2014-03-05].

¹¹⁴ Presidency conclusions, Lisbon European Council, 23 and 24 march 2000. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_lt.pdf [2014-03-06 žiūrėta internete].

¹¹⁵ Lisabonos Strategija: daugiau ir geresnių darbo vietų konkurencingesnėje Europoje. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/osc/050706osc_lt.pdf [žiūrėta internete 2014-03-06].

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Europos Komisijos Tarnybų darbinis dokumentas, Lisabonos strategijos vertinimo dokumentas, SEC (2010) 114 galutinis, 2010-02-02.

¹¹⁸ Komisijos Komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui, Bendri veiksmai augimui ir užimtumui skatinti. Bendrijos Lisabonos programa, KOM (2005) 330 galutinis, 2005-07-20, Briuselis.

visuomene.¹¹⁹ Lisabonos Strategijos įgyvendinimo etapas, apimantis 2005-2008 metus, ypač svarbus jaunimo užimtumui, nes yra pripažįstama, kad Europos ateitis yra neatsiejama nuo jaunų žmonių, todėl siekiama sudaryti sąlygas, kurios užtikrintų lengvesnę integraciją darbo rinkoje. Atkreipiamas valstybių narių dėmesys į žemą jaunimo užimtumo lygį,¹²⁰ jos skatinamos įgyvendinti priemonės, kurios spręstų pagrindines jaunimo nedarbo problemas – padėtų įsidarbinti pirmą kartą, pereiti iš švietimo sistemos į darbo rinką – užtikrintų jaunimo profesinę integraciją bei tikslingą jaunimo žmogiškojo potencialo panaudojimą.¹²¹

Po Lisabonos Strategijos priimta nauja strategija „*Europa 2020*“, kuria siekiama tęsti veiksmus užimtumo politikos srityje. Strategija „Europa 2020“ valstybėse narėse įgyvendinama taip pat remiantis atvirojo koordinavimo metodu.

Sėkmingos Strategijos įgyvendinimo tikimaši nustačius aiškius tikslus, uždavinius bei nurodant sritis, kuriose būtina imtis veiksmų, o valstybių narių pažanga bus vertinama teikiant ataskaitas ir rekomendacijas.¹²² Šios strategijos nuostatos jaunimo užimtumo politikos srityje yra suderintos su Europos Sąjungos jaunimo strategija,¹²³ įtvirtinančią atnaujintą atvirojo koordinavimo metodą jaunimo užimtumo politikos srityje. Atnaujintas atvirojo koordinavimo metodas, jaunimo užimtumo politikos srityje, numato į jaunimo užimtumo politikos formavimą bei įgyvendinimą įtraukti jaunimą bei jaunimo organizacijas, kurios artikuliuotų jaunimo poreikius.

Apibendrinant, galima teigti, kad jaunimo užimtumo politika yra įgyvendinama atvirojo koordinavimo metodu, kuris reikalauja valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo ir veiksmų koordinavimo, įgyvendinant konkrečias užimtumo politikos priemones. Europos Sąjungos institucijos formuoja prioritetus bei gaires, o valstybės narės nustato priemones, kuriomis siekiama iš anksto numatytų tikslų. Valstybių pažanga vertinama teikiant ataskaitas apie įgyvendintas politikos priemones, pagal kurias jos gali sulaukti rekomendacijų, kuriose srityse reikalingas didesnis dėmesys.

¹¹⁹ Komisijos pranešimas pavasario Europos Vadovų Tarybai, Dirbti kartu augimo ir darbo vietų labui. Nauja Lisabonos strategijos pradžia, KOM (2005) 24 galutinis, 2005-02-02, Briuselis.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Europos Komisijos Tarnybų darbinis dokumentas, Lisabonos strategijos vertinimo dokumentas, SEC (2010) 114 galutinis, 2010-02-02.

¹²² Komisijos komunikatas, 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, KOM (2010) 2020 galutinis, 2010-03-03, Briuselis.

¹²³ Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, ES Jaunimo Strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atviras koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, KOM (2009) 200 galutinis, 2009-04-27, Briuselis.

2.5 Europos Sąjungos jaunimo užimtumo didinimo priemonės ir jaunimo užimtumo problemos

Siekiant, kad būtų tenkinami visi jaunimo poreikiai 2001 metais Europos Komisija patvirtino, *Baltąją knygą „Naujas postūmis Europos jaunimui“*.¹²⁴ Baltojoje knygoje nustatytos pagrindinės Europos Sąjungos jaunimo politikos kryptys, tarp jų pirmą kartą įtvirtinti jaunimo užimtumo politikos prioritetai. Jaunimo užimtumo politika vadovaujasi nuostatomis, kurios yra įtvirtintos Baltojoje jaunimo politikos knygoje, Europos jaunimo pakte, Europos jaunimo strategijoje, strategijos „Europa 2020“ iniciatyvoje „Judus jaunimas“ ir Europos Tarybos rekomendacijoje „Jaunimo garantijų iniciatyva“. Šiuose dokumentuose yra įtvirtintos pagrindinės jaunimo užimtumo politikos prioritetai ir pabrėžiama, kad efektyviai jaunimo užimtumo politikai įgyvendinti reikalingi valstybių veiksmai nacionaliniame, regioniniame ir vietos lygmenyje, kurie taptų bendrosios užimtumo politikos dalimi. Baltojoje jaunimo politikos knygoje įtvirtinama pagrindinis jaunimo užimtumo politikos tikslas – sudaryti sąlygas jaunimui patekti į darbo rinką ir joje įsitvirtinti. Pripažįstama, kad didžiausia jaunimo užimtumo problema yra atėjimas į darbo rinką pirmą kartą.¹²⁵ Siekiama, kad jaunimas turėtų informaciją apie darbo rinkos poreikius, paklausias profesijas valstybės narės skatinamos tobulinti informavimo ir konsultavimo darbo rinkose klausimais paslaugas, kad šios atitiktų jaunimo poreikius, sukurti specialiai jaunimui skirtus informavimo šaltinius, garantuoti, kad ši informacija būtų prieinama, o informavimo ir konsultavimo teikiančiose institucijose būtų sudaryti specialūs, jaunimui skirti informaciniai vienetai.¹²⁶ Siekiant kvalifikacijų ir darbo rinkos atitikties numatoma gerinti profesinio mokymo prieinamumą, kokybę, didinti suteikiamų įgūdžių spektrą, o formuojant švietimo programas įtraukti verslo sektorių. Lengvesniam jaunimo perėjimui iš švietimo sistemos į darbo rinką, siekiama jaunimą anksti supažindinti su profesiniu pasauliu, sudarant sąlygas mokytis ir dirbti vienu metu, didinat darbo patrauklumą, siekiant, kad jaunimas pats būtų suinteresuotas aktyviai dalyvauti darbo rinkoje.¹²⁷ Siekiant jaunimo integracijos darbo rinkoje bei darbo jėgos judumo, Europos Sąjunga įsipareigojo remti ją skatinančius projektus, teikti informaciją apie profesijas, kurios yra pripažįstamos Europos Sąjungoje, gerinti jaunų stažuotojų statusą bei sukurti įgūdžių ir gebėjimų

¹²⁴ European Commission white paper, A new impetus for European youth, COM (2001) 681 final, 2001-11-21, Brussels.

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ Ten pat.

pripažinimo sistemas.¹²⁸ Valstybės narės skatinamos plėtoti savanorystės idėjas, kadangi jų metu jaunimui gali būti suteikti darbo rinkoje reikalingi įgūdžiai, todėl siekiama pripažinti neformalaus mokymosi ar savanorystės metu įgytus įgūdžius ir žinias.¹²⁹ Šiomis gairėmis padaryta pradžia jaunimo užimtumo politikos koordinavimui Europos Sąjungos lygiu.

2005 metais, atnaujinus Lisabonos strategiją, atkreipus valstybių narių dėmesį į žemą jaunimo užimtumo lygį, buvo patvirtintas *Europos jaunimo paktas*, kurio siekiama ekonominio augimo ir užimtumo, šio pakto tikslas – unifikuotas ir nuoseklus požiūris į jaunimo politiką visose valstybėse narėse.¹³⁰ Siekiama, kad į pakto įgyvendinimą įsitrauktų jaunimo organizacijos, regioninės bei vietos valdžios institucijos ir socialiniai partneriai. Europos jaunimo pakte įtvirtintos sritys:

- Užimtumas, integracija ir socialinė pažanga;
- Švietimas, mokymas ir mobilumas;
- Profesinės veiklos ir šeimyninio gyvenimo didinimas.

Europos jaunimo paktu nustatoma, kad jaunimas yra pagrindinė tikslinė grupė, siekiant ekonomikos augimo bei užimtumo, o jį įgyvendinant valstybės narės įpareigojamos konsultuotis su jaunimu ir jaunimo atstovais, tam, kad būtų patenkinti jaunimo poreikiai užimtumo, švietimo ir socialinės įtraukties srityse.¹³¹

Įgyvendinant Europos jaunimo paktą, 2007 metais Europos Komisija pateikė komunikatą „Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas“, kuriame pirmą kartą iškelta būtinybė sukurti jaunimo strategiją, kurį apimtų visas su jaunimo susijusias sritis.¹³² Europos Komisija dar kartą pripažįsta, kad didžiausia jaunimo problema yra sudėtingas atėjimas į darbo rinką, todėl valstybės narės skatinamos siekti švietimo ir darbo rinkos poreikių atitikties. Valstybės narės užtikrindamos studentų ir darbuotojų judumą yra įpareigojamos pritaikyti Europos kvalifikacijų sistemą, kurią būtų pripažįstami formalaus ir neformalaus mokymo

¹²⁸ European Commission white paper, A new impetus for European youth, COM (2001) 681 final, 2001-11-21, Brussels.

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰ Europos Vadovų Tarybos 2005 m. kovo 22-23 d., Pirmininkaujančios valstybės narės išvados, I priedas, Europos jaunimopaktas. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11081_lt.htm [žiūrėta internete 2014-03-06].

¹³¹ Ten pat.

¹³² Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, KOM (2007) 498 galutinis, 2007-09-05, Briuselis.

metu įgyti įgūdžiai. Komunikate pripažįstama, kad valstybės narės nepadarė pažangos mažindamos jaunimo nedarbą.¹³³

Siekiant spręsti jaunimo nedarbo ir kitas jaunimo problemas 2009 metais priimta *Europos jaunimo strategija* „Jaunimas. Investicijos ir galimybių suteikimas“, suformuojantį vieningą požiūrį į skirtingas jaunimo politikos sritis.¹³⁴ Strategijoje pabrėžiamas visų valstybės valdžios lygių įsitraukimas atvirojo koordinavimo metodo pagrindu bendradarbiaujant ir koordinuojant veiksmus jaunimo politikos srityje. Strategija skiriama į dvi dalis – pirmoji apima investicijas į jaunimą kasdienio gyvenimo ir gerovės srityje, antrąją dalimi siekiama jaunimui užtikrinti didesnes galimybes, siekiant Europos Sąjungos žmogiškojo kapitalo atnaujinimo.¹³⁵ Strategijoje numatyti tikslai, kuriais siekiama jaunimui suteikti daugiau galimybių užimtumo ir švietimo srityse, sudaryti sąlygas jaunimui dalyvauti ir integruotis visuomeniniame gyvenime ir didinti jaunimo ir visuomenės bendrumą.¹³⁶ Siekiant suteikti jaunimui daugiau galimybių ir sudaryti sąlygas sėkmingai įsitvirtinti darbo rinkoje, prioritetas skiriamas mokymosi visą gyvenimą principo diegimui, formalios švietimo sistemos tobulinimui, skatinimui dalyvauti neformaliame švietime bei jos kokybės gerinimui.¹³⁷ Siekiant studentų ir darbuotojų judumo akcentuojama bendros visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms kvalifikacijų pripažinimo sistemos svarba, kuri apimtų ir neformalaus švietimo metu įgytas kvalifikacijas.¹³⁸ Jaunimo integracijai darbo rinkoje užtikrinti siekiama ugdyti jaunimo verslumo įgūdžius, remti jaunimo įsteigtas įmones, kurių dėka ne tik išvengtų nedarbo laikotarpio, bet pats kurtų naujas darbo vietas.¹³⁹ Strategija siekiama, kad valstybės narės nuosekliai įgyvendintų jaunimo politikos prioritetus bei užtikrintų, kad jaunimo užimtumas išliks prioritetine jaunimo politikos dalimi. Europos jaunimo strategija apibrėžia naujausias jaunimo užimtumo politikos kryptys, kuriomis turi vadovautis valstybės narės. Jaunimo strategijos nuostatos yra suderintos su strategijos „Europa 2020“ nuostatomis, kuri integruoja ir jaunimo užimtumo politikos nuostatas, siekiant pažangaus, integracinio ir tvaraus augimo.

¹³³ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, KOM (2007) 498 galutinis, 2007-09-05, Briuselis.

¹³⁴ Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, KOM (2009) 200 galutinis, 2009-04-27, Briuselis.

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Ten pat.

¹³⁹ Ten pat.

Europos Parlamentas tvirtai remia strategiją „Europa 2020 m.“ ir yra priėmęs rezoliucijų, kuriomis remiamos ir stiprinamos įvairios pavyzdinės užimtumo ir socialinių reikalų srities iniciatyvos. Europos Parlamentas paprašė Europos Vadovų Tarybos integruoti strategijos „Europa 2020 m.“ tikslus ir kitus su užimtumu susijusius aspektus į jos Europos semestro politikos gaires. Jis ne kartą ragino įtraukti šios strategijos tikslus tvirtinant naujas politikos kryptis.

Jaunimo užimtumo politikai ir jos priemonių formavimui ir įgyvendinimui valstybėse narėse svarbi *iniciatyva „Judus jaunimas“*.¹⁴⁰ Europos Komisijos iniciatyvos „Judus jaunimas“ tikslas – užtikrinti, kad kokybiškas švietimas ir mokymas atitiktų jaunų žmonių reikmes ir padidintų jų galimybes įsidarbinti.¹⁴¹ Valstybės narės įpareigojamos mažinti mokyklos nebaigusių asmenų skaičių, siekti, jog Europos Sąjungoje būtų daugiau aukštos kvalifikacijos, pažangaus ir inovatyvaus jaunimo.¹⁴²

Iniciatyvą pradėta įgyvendinti 2010 metais, kaip strategijos „Europa 2020“ dalis, kuria siekiama gerinti jaunimo švietimo ir užimtumo galimybes, didinti dirbančio jaunimo skaičių, įgyvendinant tikslą, kuriuo siekiama, kad 75 proc. darbingo amžiaus europiečių turėtų darbą. Iniciatyvoje nurodoma, kad įgyvendinant pažangios ir inovacijomis grįstos ekonomikos idėją būtina, kad daugiau žmonių turėtų aukštąjį išsilavinimą, todėl valstybės narės įpareigojamos siekti, kad aukštasis mokslas būtų patrauklesnis, kokybiškesnis bei modernesnis.

Iniciatyva siekiama, kad jauni žmonės studijuotų ar atliktų praktiką kitoje valstybėje narėje. Prie mobilumo ir profesinių galimybių užtikrinimo prisideda EURES įdarbinimo tarnyba, kuri didina galimybes susirasti darbą užsienyje bei skatina darbdavius kurti darbo vietas, kuriose galėtų dirbti jauni darbuotojai iš kitų valstybių.¹⁴³ Darbas užsienyje yra patrauklus jauniems žmonėms, todėl valstybės narės įpareigojamos remti jaunimo judumą, informuoti apie laisvas darbo vietas kitose valstybėse narėse bei šalinti kliūtis susijusias su perkraustymo išlaidomis.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, YOUth on the Move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM (2010) 477 final, 2010-09-15, Brussels. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0477:FIN:LT:PDF> [žiūrėta internete 2014-03-07]

¹⁴¹ Ten pat.

¹⁴² Ten pat.

¹⁴³ EURES tai Europos Sąjungos valstybių įdarbinimo institucijų tinklas, kuriuo paskirtis yra užtikrinti laisvą darbuotojų judėjimą Europos Ekonominėje Erdvėje. <https://ec.europa.eu/eures/home.jsp?lang=lt> [žiūrėta internete 2014-03-07].

¹⁴⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, YOUth on the Move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM (2010) 477 final, 2010-09-15, Brussels. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0477:FIN:LT:PDF> [žiūrėta internete 2014-03-07]

Didinant jaunimo užimtumą nacionalinės įdarbinimo institucijos turi įgyvendinti priemones, kuriomis būtų lengvinamas jaunimo atėjimas į darbo rinką pirmą kartą, užtikrinama laisvų darbo vietų stebėseną bei parama jauniems verslininkams. Siekiant pritaikyti jaunimo įgūdžius prie darbo rinkos turėtų būti didinamas profesinio mokymo patrauklumas, kokybė bei prieinamumas.¹⁴⁵ Nesimokantiems ir nedirbantiems asmenims turi būti suteikta socialinė parama, jie turi būti įtraukti į aktyvios darbo rinkos priemones. Siekiant, kad jaunimas, palikęs švietimo sistemą, kuo greičiau susirastų pirmąjį darbą, valstybės narės raginamos įgyvendinti paramos priemonės, kurios paskatintų darbdavius samdyti jaunus, patirties neturinčius asmenis.¹⁴⁶ Siekiant sutrumpinti jaunimo nedalyvavimo darbo rinkoje laikotarpius, numatoma užtikrinti, jog jaunimo verslumo įgūdžiai būtų ugdomi visuose švietimo lygiuose, akcentuojamos savanoriškumo užimtumo galimybės.¹⁴⁷

Europos jaunimo strategija bei iniciatyva „Judus jaunimas“ reglamentuoja dabartinę jaunimo užimtumo politiką, iniciatyva įpareigoja valstybes nares joje įtvirtintas nuostatas paversti veiksmais ir priemonėmis.

2013 m. Komisija paskelbė Europos *gamybinės praktikos aljansą*¹⁴⁸. Aljansas bendrai koordinuoja vykdomus veiksmus, informuoja apie sėkmingai veikiančių gamybinės praktikos programų naudą ir jų įgyvendinimo būdus bei rengimo metodiką¹⁴⁹.

Gamybinės praktikos vaidmuo yra itin svarbus kovojant su jaunimo nedarbu, nes atlikdami gamybinę praktiką jaunuoliai įgyja įgūdžių ir patirties, kurių taip pageidauja darbdaviai.

Šalyse, kuriose stipriai išplėtotas profesinis rengimas ir mokymas, pavyzdžiui, Vokietijoje, Danijoje, Nyderlanduose ir Austrijoje, jaunimo nedarbas paprastai šiek tiek mažesnis. Europos Komisija tai patvirtina naujausioje Europos užimtumo ir socialinės padėties ketvirčio apžvalgoje, kurioje nurodoma, kad gamybinė praktika ar stažuotė dažnai yra pirmas žingsnis nuolatinio darbo link. Būtent dėl to gamybinė praktika yra svarbiausias Jaunimo garantijų iniciatyvos, kurią 2012 m.

¹⁴⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, YOUTH on the Move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM (2010) 477 final, 2010-09-15, Brussels. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0477:FIN:LT:PDF> [žiūrėta internete 2014-03-07]

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ Europos Sąjungos Tarybos pranešimas dėl Europos Sąjungos pameistrystės aljanso. 2013-10-18. Briuselis. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014986%202013%20INIT> [žiūrėta internete 2014-03-08].

¹⁴⁹ Europos gamybinės praktikos aljanso startas. 2013-07-02. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-634_lt.htm [žiūrėta internete 2014-02-15];

gruodžio mėn. priėmė Europos Komisija kaip Jaunimo užimtumo paketo dalį ir 2013 m. balandžio mėn. priėmė Taryba, elementas.¹⁵⁰

Aljansas remia nacionalines reformas, kuriomis siekiama sukurti arba stiprinti gamybinės praktikos sistemas. Komisija ragina potencialius partnerius – valdžios institucijas, įmones, profesines sąjungas, prekybos rūmus, profesinio rengimo ir mokymo paslaugų teikėjus, jaunimo atstovus ir įdarbinimo tarnybas – prisijungti prie aljanso. Šie partneriai taip pat raginami tvirtai įsipareigoti didinti viešąjį ir privatųjį tokios gamybinės praktikos sistemų finansavimą.¹⁵¹

Pasirašydami bendrąją deklaraciją Europos profesinių sąjungų ir darbdavių atstovai įsipareigoja daugiausia dėmesio skirti tokiai veiklai:

- skleisti informaciją darbdaviams ir jaunimui apie gamybinės praktikos teikiamą naudą;
- dalytis gerąja patirtimi savo organizacijose;
- motyvuoti ir konsultuoti organizacijas nares, kad šios rengtų kokybiškas ir prie darbo rinkos poreikių pritaikytas gamybinės praktikos sistemas.¹⁵²

Europos profesinių sąjungų ir darbdavių atstovai taip pat skatins organizacijas nares:

- bendradarbiauti su mokyklomis ir įdarbinimo tarnybomis;
- remti mentorių darbo vietoje rengimą ir gamybinę praktiką atliekančių asmenų ugdymą vadovavimą;
- didinti gamybinės praktikos vietų pasiūlą ir gerinti jos kokybę.¹⁵³

Europos Komisija įsipareigoja:

- skatinti savitarpio mokymąsi /vertinimą, siekiant remti valstybių narių politines reformas, ypač jei šalims teikta su profesiniu rengimu ir mokymu susijusių rekomendacijų;
- užtikrinti kuo geresnį Europos Sąjungos lėšų panaudojimą siekiant aljanso tikslų (tolesnė sistemų lygmens plėtra, mokymo turinys ir gamybinę praktiką atliekančių asmenų ir personalo judumas);
- glaudžiai bendradarbiaujant su atitinkamomis suinteresuotosiomis šalimis, apsvarstyti gamybinės praktikos įtrauktį į EURES tinklą;
- raginti Europos prekybos ir pramonės rūmų asociaciją ir kitas suinteresuotąsias šalis įsipareigoti taikyti priemones, padėsiančias pasiekti aljanso tikslų.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Europos Sąjungos Tarybos pranešimas dėl Europos Sąjungos pameistrystės aljanso. 2013-10-18. Briuselis. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014986%202013%20INIT> [žiūrėta internete 2014-03-08].

¹⁵¹ Ten pat.

¹⁵² Ten pat.

¹⁵³ Ten pat.

Europos Komisijos nariai skatina visas Europos Sąjungos valstybes nares susivienyti ir skatinti didinti jaunimo užimtumą, štai Komisijos narė A. Vassiliou sakė: *“Turime dirbti išvien ir siekti, kad jaunimas įgytų sėkmingam asmeniniam gyvenimui ir profesinei karjerai reikalingų įgūdžių“*, o, Komisijos narys L. Andoras pridūrė: *„Jaunimo nedarbas nepriimtinais didelis. Už švietimą ir užimtumą atsakingi asmenys turi nedelsdami imtis veiksmų, kad jauni mokyklą pabaigę Europos gyventojai sklandžiau įsiliėtų į darbo rinką“*.¹⁵⁵

Apibendrinant, galima teigti, kad didžiausia jaunimo užimtumo problema yra atėjimas į darbo rinką pirmą kartą.

Efektyviai jaunimo užimtumo politikai įgyvendinti, reikalingi valstybių veiksmai nacionaliniame, regioniniame ir vietos lygmenyje, kurie taptų bendrosios užimtumo politikos dalimi. Remiantis nagrinėtais Europos Sąjungos dokumentais jaunimo užimtumo srityje, galima daryti prielaidą, kad valstybėms narėms reikia nuolat tobulinti įgyvendinamas jaunimo užimtumo priemones, norint pasiekti pažangos didinant jaunimo užimtumą. Valstybės narės siekdamos jaunimo užimtumo turėtų tobulinti profesinio informavimo ir konsultavimo sistemas, valstybės narės įpareigojamos siekti, kad darbdaviai prisidėtų prie profesinio mokymo programų formavimo, ragintų jaunimo verslumą, skatintų jaunimo savarankišką darbą ir mokymąsi bei darbo judumą.

¹⁵⁴ Europos Sąjungos Tarybos pranešimas dėl Europos Sąjungos pameistrystės aljanso. 2013-10-18. Briuselis. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014986%202013%20INIT> [žiūrėta internete 2014-03-08].

¹⁵⁵ Ten pat.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad užimtumas – tai teisėta darbingo amžiaus asmenų darbinė veikla, paremta ekonominiais ir teisiniais žmonių, dalyvaujančių vertės kūrimo procese, santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei suteikianti pajamas, o kartu, atspindi bendrą šalies ekonominę būklę. Pabrėžtina, kad teisinė užimtumo samprata yra gana svarbi tam, kad valstybė, vykdydama užimtumo skatinimo politiką socialinėje sferoje ja remdamasi galėtų teikti reikiamą paramą asmenims, kurie nelaikomi užimtais. Norint padidinti užimtumą svarbu dėti maksimalias pastangas bedarbių integravimuisi darbo rinkoje, o taip pat mažinti rizikas, dėl kurių išsivystė žmonių bedarbystė.
2. Nedarbo priežastys yra labai įvairios, dažnai priežastis būna nė viena. Keičiantis ekonominėms, politinėms sąlygoms šalyje, atsiranda naujos nedarbo didėjimo aplinkybės ir jų sąlygotos socialinės ir ekonominės pasekmės, kurias reikia nuolat tirti ir priimti konkrečius pasiūlymus, siekiant išvengti neigiamų pasekmių šalies ekonomikoje.
3. Kryptingas ir nuoseklus aktyvių darbo rinkos politikos priemonių ir veiksmų pasirinkimas užtikrintų veiksmingą jaunimo integraciją į darbo rinką ir visišką šios žmonių grupės užimtumą.
4. Jaunimas yra specifinė visuomenės grupė, turinti savo išskirtinius bruožus, veiklas ir kitokius poreikius, jaunimui yra aktualus ne tik darbo užmokestis, bet ir šeimos politika, studijos, galimybė įsidarbinti pagal įgytą specialybę ir pradėti karjerą ar nuosavą verslą. Tikėtina, kad socialiniai įgūdžiai yra vienas iš veiksnių, nuo kurio priklauso, kad vieni jaunuoliai lengvai įsilieja į visuomenę, o kitiems tai padaryti labai sunku.
5. Teoriškai jaunimo amžiaus ribos apima jaunos – nuo 14 iki 29 metų žmones. Praktikoje jauno žmogaus amžiaus ribos dažniausiai apibrėžiamos gyvenimo tarpsniu iki to laiko, kai žmogus įsitvirtina visuomenėje, bręsta, ieško savo gyvenimo kelio. Vieni mokslininkai teigia, kad ta riba ateina baigus mokslus, kiti – kai žmogus sukuria savo gerovę, šeimą, įsitvirtina darbo rinkoje.
6. Jaunimo užimtumo politika Lietuvoje yra įgyvendinama remiantis Europos Sąjungos suformuotais tikslais ir gairėmis šioje srityje. Europos Sąjungos institucijos nustato politikos įgyvendinimo užduotį, o valstybės narės yra įpareigojamos ją įgyvendinti ir pasiekti užsibrėžtų tikslų. Jaunimo užimtumo politikos priemonės įgyvendina Lietuvos institucijos,

priemonėmis siekiama padidinti jaunų žmonių konkurencines galimybes, sudarant sąlygas įgyti trūkstamų darbo įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje, ir padėti įsitvirtinti darbo rinkoje. Didinti jaunimo užimtumą, sudarant darbdaviams papildomas finansines paskatas įdarbinti jaunimą. Sudaryti sąlygas mažoms įmonėms, fiziniams asmenims pradėti savo verslą, naudojantis finansų inžinerijos priemonėmis, tuo skatinant verslumą ir savarankišką užimtumą bei naujų darbo vietų kūrimą. Šalinti kliūtis darbo rinkoje, užtikrinant geresnę darbo rinkos subalansavimą, didinti jaunimo dalyvavimą darbo rinkoje, didinti darbo patrauklumą, užtikrinti darbo rinkos užimtumo garantijas.

7. Europos Sąjungos institucijos formuoja prioritetus bei gaires, o valstybės narės nustato priemones, kuriomis siekiama iš anksto numatytų tikslų. Valstybių pažanga vertinama teikiant ataskaitas apie įgyvendintas politikos priemones, pagal kurias jos gali sulaukti rekomendacijų, kuriose srityse reikalingas didesnis dėmesys.
8. Jaunimo užimtumo politika yra įgyvendinama remiantis atvirojo koordinavimo metodu, kuris reikalauja valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo, veiksmų koordinavimo ir politinės valios, įgyvendinant konkrečias užimtumo politikos priemones.
9. Europos Sąjungos jaunimo užimtumo politika, gairėmis, kuriomis remiantis formuojama jaunimo užimtumo politika valstybėse narėse, siekiama sudaryti sąlygas jaunimui įsitvirtinti darbo rinkoje pirmą kartą ir aktyviai joje dalyvauti. Todėl siūloma, kad valstybės narės siektų, kad jaunimas gautų visą reikalingą informaciją susijusią su darbo rinkos poreikiais, siektų, kad jauni žmonės turėtų tinkamą išsilavinimą ir profesinius įgūdžius.
10. Pažymėtina, kad LR jaunimo politikos pagrindų įstatyme ir LR Vyriausybės programoje apibrėžiami pagrindiniai jaunimo užimtumo politikos tikslai ir nurodomi uždaviniai, kuriuos įgyvendinant būtų pasiektas jaunimo užimtumas. Vyriausybės programoje įtvirtintos nuostatos perkeltos į *ilgalaikę jaunimo politikos plėtros programą 2011-2019 metams*¹⁵⁶, kuri apima ir nagrinėtų Europos Sąjungos dokumentų nuostatas.

¹⁵⁶ Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programos patvirtinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. 2010 gruodžio 1 d. Nr. 1715, Žin., 2010, nr. 142-7299.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

1. Esminės jaunimo nedarbo priežastys kiekvienu atveju skirtingos – išsilavinimo, profesinio pasirengimo trūkumas, įgytų profesinių žinių neatitiktis darbo rinkos poreikiams, atkaklumo ar darbo paieškos įgūdžių stoka, nepakankama pagalba įsidarbinant pirmą kartą darbo rinkoje, o viena svarbiausių jaunimo nedarbo priežastimi yra atėjimas į darbo rinką pirmą kartą. Rekomenduojama didesnę dėmesį skirti profesiniam jaunimo orientavimui dar pradinio lavinimo įstaigose. Daugiau dėmesio sutelkti ties mokymosi visą gyvenimą iniciatyvomis, apimančiomis mokymąsi nuo ikimokyklinio ugdymo iki neformalaus ir savaiminio švietimo. Reikalingas didesnis informacijos prieinamumas, informacija turėtų būti skleidžiama jaunimo dažnai lankomose vietose, švietimo ir mokymo įstaigose, internetu;
2. Didėjant nedarbui svarbu kuo efektyviau panaudoti tam skiriamas lėšas, įtraukti kuo daugiau bedarbių į aktyvias darbo rinkos politikos priemones. Kaip parodė LR užimtumo rėmimo įstatymo įgyvendinimo patirtis, darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų užimtumui remti taikomi rėmimo dydžiai (įdarbinimo subsiduojant trukmė, parama vienai darbo vietai įsteigti, darbo įgūdžių rėmimo trukmė) ne visada yra pagrįsti ir gali būti sumažinti. Tai leistų pasiekti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių tikslų su mažesnėmis sąnaudomis ir kartu daugiau bedarbių nukreipti į šias priemones;
3. Darbo jėgos teritorinis mobilumas ieškant darbo padeda ieškantiems darbo asmenims susirasti darbą, o įmonėms – apsirūpinti darbuotojais, atitinkančiais darbui keliamus reikalavimus. Darbo jėgos teritorinio mobilumo poveikis užimtumui įvertintas Darbo jėgos mobilumo didinimo šalies viduje programoje. Viena iš šios programos priemonių yra, parengti Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, kuriame būtų nustatytas kelionės į darbą išlaidų kompensavimo mechanizmas. Didėjant nedarbui, darbo jėgos teritorinio mobilumo daroma įtaka gyventojų užimtumui ne mažėja, o dar padidėja. Bedarbių teritorinio mobilumo, ieškant darbo ir įsidarbinant, skatinimas galėtų būti nauja, iki šiol Lietuvoje netaikyta, aktyvios darbo rinkos politikos priemonė, padedančia spręsti bedarbių nedarbo problemas;
4. Siūloma didinti investicijas į mokslo ir studijų sistemą, siekiant jos konkurencingumo, pabrėžiamas poreikis skatinti Lietuvos studentų ir mokslininkų judumą („ERASMUS visiems” programos rėmuose, doktorantų, tyrėjų ir mokslininkų stažuotčių užsienyje rėmuose ir pan.);

5. Rekomenduojama didinti jaunimo motyvaciją naudoti įgyvendinamomis jaunimo užimtumo politikos priemonėmis, siekiant išvengti susiklosčiusios situacijos, kada jaunimo pasyvumas trukdo įgyvendinti jaunimo užimtumo politikos priemones ir, jas įgyvendinančių institucijų požiūriu, tampa jaunimo nedarbo priežastimi;

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas. 2003-12-04, Nr. IX-1871, Vilnius;
3. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. 2006-06-15, Nr. X-694, Vilnius;
4. Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programos patvirtinimo, LR Vyriausybės nutarimas, 2010-12-01, Nr. 1715, *Žin.*, 2010, Nr. 142-7299;
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo, 2004 m. vasario 23. Vilnius. Nr. 209.
6. Dėl Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001-2004 metų programos patvirtinimo, LR Vyriausybės nutarimas, 2001-05-08, Nr. 529, *Žin.*, 2001, Nr.40-1404.
7. Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52, *Žin.*, 2008.Nr. 146-5870.
8. Dėl Nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008-2012 m. programos patvirtinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 2008 balandžio 2 d., Nr. 339, *Žin.*, 2008, Nr. 46-1728.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. spalio 30 d. Dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 998.
10. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas 2013 m. gruodžio 16 d., Nr. A1-692, Vilnius;
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2013 m. rugsėjo 25 d. dėl užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo. Nr. 878;
12. Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas. 2003 m. gruodžio 16 d. Nr. IX-1904.

Specialioji literatūra

1. R. Vilpišauskas, V. Nekrošis „Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka“, Vilnius 2003;

2. L. Okunevičiūtė-Neveauskienė, K. Šlekienė, „Nevyriausybinių organizacijų įtaka jaunimo integracijai į darbo rinką“, Vilnius 2008;
3. A. Bitinas, J. Usonis „Flexicurity“ teisinis reguliavimas, Vilnius 2013;
4. L. Okunevičiūtė-Neveauskienė, A. Pocius, „Jaunimo padėties šalies darborinkoje raidos tendencijos ir ją įvertinančių rodiklių metodinės skaičiavimo problemos“, Vilnius 2008;
5. L. Okunevičiūtė-Neveauskienė, J. Moskvina, „Socialiai pažeidžiamo jaunimo poreikiai siekiant integruotis į darbo rinką“, Vilnius 2008;
6. B. Gruževskis, L. Okunevičiūtė-Neveauskienė, „Jaunimo integracijos į darbo rinką problemos“, Kaunas 2003;
7. B. Martinkus, D. Beržinskienė, „Lietuvos gyventojų užimtumo teoriniai aspektai, Kaunas, 2005;
8. Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P., A. Davulis T., Maculevičius J., Petrylaitė D., Pranckevičius A., Tiažkijus V., Vėgelis V. Darbo teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008;
9. V. Gudžinskienė, „Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: monografija“ P. 22, Vilnius, 2013;
10. Damidavičius M., Pocius A. Ir kt. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. – Vilnius: Agora, 1998.
11. Zuoza R. Jaunimo pilietinės iniciatyvos skatinimas Lietuvoje – Pedagogika. 2000.
12. Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius. 2012.

Moksliniai straipsniai

1. A. Balkytė, M. Tvaronavičienė, Pasirengimas būsimai Europos Sąjungos strategijai „Europa 2020“: Lietuvos patirtis, Socialinių mokslų studijos, 2010/2(6);
2. Nakrošis V., Vilpišauskas R., Kodėl neveiksmingas Europos Sąjungos atvirasis koordinavimo metodas: Silpnas iš prigimties ar dėl netinkamo taikymo Lietuvoje? Politologija. 2007/3 (47). P. 45.

Dokumentai

1. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos diskusija „Kaip judus jaunimas gali išjudinti Lietuvos ekonomiką?“ 2013-04-05. <http://www.esparama.lt/2014-2020-laikotarpis/viesosios-diskusijos-lietuvoje/judus-jaunimas> [žiūrėta internete 2014-03-03].
2. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius teisės aktus, 1997 m. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686 [žiūrėta internete 2014-03-05].
3. Europos Užimtumo strategija įtvirtinta Europos Bendrijų steigimo sutartyje, 125-130 straipsniai. <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229t00010331.pdf> [žiūrėta internete 2014-03-05].
4. Žalioji knyga „Darbo teisės modernizavimas įgyvendinant 21-ojo amžiaus uždavinius“. KOM (2006) 708 Briuselis: Europos Komisija, 2006.11.22. http://ec.europa.eu/green-papers/index_lt.htm [žiūrėta internete 2014-03-01];
5. Europos Komisija. Naujas postūmis Europos jaunimui – Baltoji knyga, 2001; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0694:LT:HTML> [žiūrėta, 2014-03-02];
6. Dėl Nacionalinės Lietuvos Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008-2010 metų programos patvirtinimo, 2008 m. spalio 1 d. Nr. 1047, Vilnius, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329187&p_query=&p_tr2= [žiūrėta internete 2014-03-04].
7. Tarybos rekomendacija 2013 m. balandžio 22 d. Dėl jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo. <http://www.ldb.lt/jaunimui/naudinga/Puslapiai/Jaunimogarantijos.aspx> [žiūrėta internete 2014-03-04].
8. Europos Komisijos Susitarimas dėl ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo įgyvendinimo. Ataskaita Europos Vadovų Tarybai 2012 m. spalio 18-19 d. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/growth_report_lt.pdf [žiūrėta internete 2014-03-04].
9. Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos tarybai programa. 2013 m. liepos 1d., gruodžio 31 d. http://static.eu2013.lt/uploads/documents/Programos/Programa_LT.pdf [žiūrėta internete 2014-03-03].

10. Europos Komisija. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui „Ekonomikos atsigavimas kuriant darbo vietas“. COM(2012)173 galutinis, Briuselis, 2012.
11. Socialinis dialogas ir užimtumas Europos Sąjungoje. Įžanginis vadovas. <http://www.ueapme.com/business-support%20II/Training%20Tools/Confartigianato/Social%20dialogue/LT-Social%20dialogue.pdf> [žiūrėta internete 2014-03-05]
12. Baltoji knyga dėl jaunimo politikos. European Commission white paper, A new impetus for European youth, COM (2001) 681 final, 2001.11.21.Brussels http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11055_pl.htm [žiūrėta internete 2014-03-06]
13. Atvirojo koordinavimo metodo taikymas Lietuvoje. <http://www.vpvi.lt/lt/atvirojo-koordinavimo-metodo-taikymas-lietuvoje/?start=120> [žiūrėta internete 2014-03-06].
14. Europos Bendrijų Komisijos Reglamentas (EB) Nr. 1897/2000 įgyvendinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 577/98 dėl darbo jėgos atrankinio tyrimo organizavimo Bendrijoje, *apibrėžiant nedarbo sąvoką*, 2000 m. rugsėjo 7 d.//Europos bendrijų oficialusis leidinys, L 228.18;
15. Presidency conclusions, Lisbon European Council, 23 and 24 march 2000. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_lt.pdf [2014-03-06 žiūrėta internete].
16. Lisabonos Strategija:daugiau ir geresnių darbo vietų konkurencingesnėje Europoje. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/osc/050706osc_lt.pdf [žiūrėta internete 2014-03-06].
17. Europos Komisijos Tarnybų darbinis dokumentas, Lisabonos strategijos vertinimo dokumentas, SEC (2010) 114 galutinis, 2010-02-02.
18. Komisijos Komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui, Bendri veiksmai augimui ir užimtumui skatinti. Bendrijos Lisabonos programa, KOM (2005) 330 galutinis, 2005-07-20, Briuselis.
19. Komisijos pranešimas pavasario Europos Vadovų Tarybai, Dirbti kartu augimo ir darbo vietų labui. Nauja Lisabonos strategijos pradžia, KOM (2005) 24 galutinis, 2005-02-02, Briuselis.

20. Komisijos komunikatas, 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, KOM (2010) 2020 galutinis, 2010-03-03, Briuselis.
21. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, ES Jaunimo Strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atviras koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, KOM (2009) 200 galutinis, 2009-04-27, Briuselis.
22. European Commission white paper, A new impetus for European youth, COM (2001) 681 final, 2001-11-21, Brussels.
23. Europos Tarybos išvados dėl jaunimo politikos potencialo maksimalaus išnaudojimo siekiant strategijos „Europa 2020“ tikslų. (2013/C 224/02), 14,15,16 str. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:224:0002:0006:LT:PDF> [žiūrėta internete 2014-03-06].
24. Europos Vadovų Tarybos 2005 m. kovo 22-23 d., Pirmininkaujančios valstybės narės išvados, I priedas, Europos jaunimopaktas. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11081_lt.htm [žiūrėta internete 2014-03-06].
25. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, KOM (2007) 498 galutinis, 2007-09-05, Briuselis.
26. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, YOUth on the Move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM (2010) 477 final, 2010-09-15, Brussels. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0477:FIN:LT:PDF> [žiūrėta internete 2014-03-07]
27. EURES tai Europos Sąjungos valstybių įdarbinimo institucijų tinklas, kuriuo paskirtis yra užtikrinti laisvą darbuotojų judėjimą Europos Ekonominėje Erdvėje. <https://ec.europa.eu/eures/home.jsp?lang=lt> [žiūrėta internete 2014-03-07].
28. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, YOUth on

- the Move. An initiative to unleash the potencial of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM (2010) 477 final, 2010-09-15, Brussels. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0477:FIN:LT:PDF> [žiūrėta internete 2014-03-07]
29. Europos Sąjungos Tarybos pranešimas dėl Europos Sąjungos pameistrystės aljanso. 2013.10.18. Briuselis. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014986%202013%20INIT> [žiūrėta internete 2014-03-08].
30. Europos gamybinės praktikos aljanso startas. 2013-07-02. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-634_lt.htm [žiūrėta internete 2014-02-15];

Interneto svetainės

1. www.ldb.lt
2. www.ukmin.lt
3. www.lrs.lt
4. www.socmin.lt
5. www.jrd.lt
6. www.europarl.lt
7. www.europa.eu

SANTRAUKA

Pastaruoju metu tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje kuriamos įvairios priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti jaunimo užimtumą ir aktyvų dalyvavimą darbo rinkoje, kadangi jaunimo nedarbo lygis yra didesnis nei kitų visuomenės grupių. Jaunimo atėjimas ir integracija darbo rinkoje yra sudėtinga dėl profesinės patirties trūkumo, nepaklausios specialybės, darbdavio nepasitikėjimo jaunu žmogumi ar prastų darbo paieškos įgūdžių.

Darbo tikslas yra išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, išanalizuoti užimtumo ir nedarbo sąvokas bei apibrėžti jaunimo amžių, ištirti jaunimo nedarbą įtakojančius veiksnius, išanalizuoti Lietuvos užimtumo sistemą, Europos Sąjungos užimtumo sistemą ir priemones.

Padėtį darbo rinkoje įtakoja valstybės gyventojų užimtumo politika. Svarbiausias jos uždavinys yra išlaikyti kuo didesnę racionalų gyventojų užimtumą, todėl pirmojoje darbo dalyje yra apibrėžiama užimtumo sąvoka, lyginamos užimtumo teorijos, pateiktos pagrindinės užimtumo formos, aptartos ir kitos užimtumo formos.

Nedarbas yra viena iš opiausių problemų visame pasaulyje, nė viena valstybė iki šiol nėra jo įveikusi. Pasiekęs tam tikrą kritinį lygį, nedarbas gali sukelti neigiamų ekonominių ir socialinių padarinių valstybei, visuomenei ir atskiriems žmonėms, todėl darbe analizuojama nedarbo sąvoka, nedarbo pasekmės ir pateikiamos nedarbo rūšys.

Kadangi Europos Sąjunga ir Lietuva jaunimo amžių traktuoja skirtingai, darbe analizuojama jaunimo amžiaus problematika, apibūdinami jaunimo bruožai ir jaunimui keliami uždaviniai.

Antrojoje dalyje analizuojama Lietuvos užimtumo sistema, užimtumo priemonių įgyvendinimas, aptariamos jaunimo nedarbo problemos. Kadangi Lietuva remiasi Europos Sąjungos nustatytomis gairėmis ir rekomendacijomis, analizuojama ir Europos Sąjungos užimtumo sistema. Išskiriamos pagrindinės nuostatos ir gairės, kuriomis remiantis jaunimo užimtumo politika yra įgyvendinama ir formuojama Europos Sąjungos valstybėse narėse.

SUMMARY

Recently, a range of measures aimed at ensuring youth employment and active participation in the labor market have been developed both in Lithuania and in the European Union, since the youth unemployment rate is higher than in other society groups. Youth integration in the labor market is difficult due to the lack of professional experience, dull profession, and employer distrust of a young person or poor job search skills.

The aim of this paper is to analyze the implementation of youth employment policy measures in Lithuania and in the European Union, to analyze the concepts of employment and unemployment and to determine youth age, to examine factors that influence youth unemployment, to analyze Lithuanian employment system, the European Union employment system and measures.

The situation in the labor market is affected by the state employment policy. The main its task is to maintain the maximum rational employment of the citizens, therefore, the first part of the paper determines the concept of employment, compares employment theories, presents the main forms of employment and discusses other forms of employment.

Unemployment is one of the most pressing problems around the world, no country has overcome it so far. When a certain level of unemployment is reached, negative economic and social consequences may emerge for the state, society and individual people, therefore, the paper analyses the concept of unemployment, unemployment consequences, and presents types of unemployment.

Since the European Union and Lithuania approach youth age differently, the paper analyses the problems of youth age, presents the features of youth and the challenges raised to them.

The second part of the paper analyses Lithuanian employment system, the implementation of employment measures, discusses the problems of youth unemployment. Since Lithuania follows the guidelines and recommendations of the European Union, this paper analyses the European Union employment system. The paper distinguishes the main provisions and guidelines under which the youth employment policy is implemented and formed in the member states of the European Union.